

Yabancı Bankaların KOBİ Kredilerine Etkileri: Türkiye İçin Bir İnceleme

Arzu ŞAHİN*
Hatice DOĞUKANLI**

Öz

Özel sektörde önemli yeri olan KOBİ'lerin finansman olanaklarının sınırlı ve maliyetli olması KOBİ'lerin performansını düşürmektedir. KOBİ'lerin en önemli finansman kaynağı olan bankaların yabancı sahiplik yapısının KOBİ kredi davranışına etkisi, gelişmekte olan ülkelere yabancı girişinin arttığı son yıllarda daha da tartışılabilir hale gelmiştir. Bu konuda çoğu çalışma, yabancı banka girişinin bilgi duyarlılığı yüksek KOBİ'lere kullanılan kredileri düşürdüğünü iddia etmektedir. Son yıllarda Türk bankacılık sektöründe stratejik ve finansal amaçlı birçok yabancı yatırım gerçekleşmiştir. Bu çalışmanın amacı Türk bankacılık sektöründe artan yabancı sermaye oranının KOBİ kredi arzına etkisini incelemektir. Türkiye'de 2006-12 ila 2013-07 dönemi arasındaki yaklaşık 7 yıllık sürede KOBİ kredi payı, yabancı banka payı ve toplam krediler değişkenleri arasındaki dinamik etkileşimler VAR modeli çerçevesinde etki-tepki fonksiyonları ve varyans ayrıştırma yöntemleri ile analiz edilmiştir. Analiz bulguları yabancı banka payının KOBİ kredi arzında altı ay gecikmeli negatif etkisi olduğunu göstermiştir. Çalışma sonuçları, yabancı bankaların piyasanın daha az riskli ve kaliteli müşterilerine yönelerek bilgi duyarlılığı yüksek olan KOBİ'lere verilen kredileri azalttığı hipotezini desteklemektedir.

Anahtar Kelimeler: KOBİ Kredi Arzı, Yabancı Banka Girişi, Türk Bankacılık Sektörü, VAR Modeli

JEL Sınıflandırması: G21, C32

Abstract - The Impact of Foreign Bank Entry on SME Loans: An Investigation for Turkey

Limited and costly financing opportunities for small and medium enterprises (SME), that are important in the private sector, are reducing the performance of SMEs. Influence of the foreign ownership structure of banks which is the most important source of financing of SMEs on the behavior of the SME loans has become more controversial in recent years that foreign inflows to developing countries has increased. Many strategic and financial foreign investment has been realized in the Turkish banking sector in recent years. The aim of this study is to investigate the effect of increased foreign ownership on SME credit supply. Dynamic interactions between SME lending share, foreign ownership share of banking and total credits in Turkey for almost seven years period from 2006-12 to 2013-07 were analyzed with impulse-response functions and variance decomposition methods within the framework of the VAR analysis. The analysis findings indicate that foreign ownership affects the SME credit supply negatively with a delay of six months. Results of the study support the hypothesis that foreign banks reduce SME lending having high information sensitivity, focusing on less risky and high quality customer.

Keywords: SME Credit Supply, Foreign Bank Entry, Turkish Banking Sector, VAR Model

JEL Classification: G21, C32

* Arş. Gör., Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, İşletme Fakültesi

** Prof. Dr., Çukurova Üniversitesi

1. Giriş

İyi işleyen bir finansal sektörün uzantısı olan finansman erişimi, firma performansı ve ekonomik büyüme için merkezi bir öneme sahiptir. Son 20 yılda yerel finansal aracılıkta önemi artan yabancı bankaların finansal sektörün gelişimine ve borç verme istikrarına etkileri özellikle de finansal krizlerden sonra daha da önemli hale gelmiştir. Küresel kriz öncesi görüş birliği genellikle yabancı bankaların faydalarının maliyetinden fazla olduğu yönünde olmuştur. Yabancı bankaların; yerel rekabeti, borçlularının finansal ve ekonomik performansını ve finansal hizmetlere erişimini arttırarak hedef bankacılık sisteminin gelişmesi üzerinde olumlu sonuçları olduğu genel düşünce olsa da özellikle kredi istikrarı ve küçük işletme kredi arzı konularında bazı çalışmalar daha belirsiz sonuçlara varmıştır.

Özel sektörde önemli yeri olan KOBİ'lerin finansman kaynaklarının sınırlı ve maliyetli olması KOBİ'lerin performansını düşürmektir. KOBİ'ler genellikle öz kaynağı, karlılığı ve sabit varlıkları düşük olan riskli işletmelerdir. Yeterli içsel fon sağlayamayan KOBİ'lerin sermaye piyasasına başvurma olanakları da sınırlı olduğundan banka kredileri bu tür firmalar için oldukça önemli bir finansman kaynağıdır. İlimli borç kullanımını öneren dengeleme teorisi ve yeterli iç fonları olmayan KOBİ'lere ilk sıradaki dış finansman kaynağı olarak borçlanmayı öneren Hiyerarşi teorisi de KOBİ'lerin dış borçlara dolayısıyla banka kredilerine bağımlılığına sermaye yapısı teorileri açısından açıklama getirmektedir. Banka kredi arzı birtakım nedenlerle kesintiye uğrarsa, borçlanmada bankaya bağlı olan KOBİ'lerin faaliyetleri aksayacak ve bu durum reel aktiviteyi düşürecektir.

KOBİ'lerin en önemli finansman kaynağı olan bankaların, yabancı sahiplik yapısının KOBİ kredi davranışına etkisi, gelişmekte olan ülkelere yabancı girişinin arttığı son yıllarda daha da tartışılmalı hale gelmiştir. Bu konuda çoğu çalışma, yabancı banka girişinin bilgi duyarlılığı yüksek KOBİ'lere kullanılan kredileri düşürdüğünü göstermektedir. KOBİ kredi arzındaki düşüş genellikle yabancı bankaların karlı ve riski düşük olan çok uluslu ve büyük firmalara hizmet etmeyi tercih etmesi ve yabancı bankaların bölgesel bilgileri elde etmede zorlanması ile açıklanmaktadır. Öte yandan yabancı bankaların farklı borç verme teknikleri ve organizasyonel yapılarının avantajını kullanarak KOBİ'lere yerel bankalarla aynı düzeyde kredi verdikleri sonucuna ulaşan çalışmalar da bulunmaktadır.

Yabancı bankaların yatırımlarında gelişmiş ülkeler için ülkeler arasındaki entegrasyona, gelişmekte olan ülkeler için hedef ülkedeki kar fırsatlarına önem verdiği savunulmaktadır. Gelişmekte olan ülkelere yabancı bankaların yerli bankalardan

daha iyi performans göstermesi yönünde elde edilen bulgular, bu ülkelerde etkinlik arttırıcı yabancı banka akınının devam edeceğinin göstergesidir. Serbest piyasa ekonomisinin neticesi olarak Türk bankacılık sektörüne (TBS) yabancı katılımın artma potansiyeli devam etmektedir ve önümüzdeki dönemde yabancı bankaların sektör üzerindeki etkilerinin daha belirgin olacağı düşünülmektedir.

Türkiye’de Şubat 2001 krizinden sonra, enflasyonu düşürmeye ve istikrarı sağlamaya yönelik olarak hazırlanan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı kapsamında Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı faaliyetleri uygulamaya konulmuştur. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) tarafından yürütülen programda BDDK’nın yasal ve kurumsal düzenlemeleri ile bankacılık sistemi daha sağlıklı bir yapıya kavuşturulmuştur. Bankacılık sistemi döviz açık pozisyonlarına, likidite ve sermaye yeterlilik rasyolarına getirilen sınırlamalar, 2008 küresel krizinin Türkiye finans sektörü üzerindeki etkilerinin sınırlı kalmasında da önemli rol oynamıştır. 2001 krizi sonrası sermaye yapılarının güçlenmesi, karlılığın artması şeklindeki gelişmeler sisteme duyulan güveni artmış ve Türkiye’yi yabancı yatırımcılar nezdinde cazip ülkelerden biri konumuna getirmiştir. Son yıllarda bankacılık sektöründe stratejik ve finansal amaçlı birçok yabancı yatırımı gerçekleştirilmiştir.

Basel düzenlemeleri de, yabancı bankaların Türk bankacılık sistemi üzerindeki etkisini arttıracak ve bankaların KOBİ’lerle olan ilişkilerini şekillendirecek önemli gelişmelerdendir. Basel II kriterlerini uygulayan gelişmiş ülke bankaları rekabet avantajına sahip oldukları için gelişmekte olan ülke bankalarıyla birleşme ve onları satın almaları şeklinde yaşanacak bir konsolidasyon sürecini başlatmıştır. Türkiye’de bu süreç yaşanmaktadır. Risk odaklı kredi fiyatlamasını gerektiren Basel II düzenlemeleri ile iyi yönetilen, mali yapısı güçlü ve kayıt dışı faaliyetleri bulunmayan, bilgi duyarlılığı düşük olan KOBİ’ler iyi şartlarda finansman olanaklarına erişim imkanına sahip olacaklardır.

Yabancı sermayeleşme, uluslararası (Basel) ve ulusal düzenlemeler (BDDK) TBS’de kurumsal kaliteyi yükseltirken borç verilen firmalarda aranılan nitelik artışını da beraberinde getirmektedir. Bu gelişmeler KOBİ’lerin moralite, mali yapı ve teminat yeterliliği açısından banka kredisi sağlamasını daha da zorlaştırmaktadır.

TBS açısından yabancı katılımının ekonomik ve finansal sisteme etkileri tartışılrsa da bu konuda çok sayıda çalışma bulunduğunu ileri sürmek güçtür. Çakar (2003), yabancı bankaların kriz dönemlerinde küçülme eğiliminde olduğu savunurken, Değirmen (2011), 2001 krizinde yabancı bankaların kredi düşüşünün sebebi olmadığı sonucuna varmıştır.

Yabancı bankaların riski düşük, büyük ölçekli firmalara yönelerek KOBİ kredi arzında düşüşe yol açtığı sonucuna varan Çakar (2003) ve Yayla, Kaya ve Ekmen (2005)'in çalışmalarında bu çıkarımların, sektörün bilanço yapılarındaki toplam kredi gelişimine dayanarak yapıldığı söylenebilmektedir. Bu çalışmaların veri ve yöntem açısından çeşitlendirilebileceği düşünülmüştür. Daha önceki çalışmaların toplam krediler ile vardıkları sonuç bu çalışmada, toplam krediler içinde KOBİ kredi ayrımı yapılarak ve VAR modeli kullanılarak desteklenmiştir.

Bu çalışmada, TBS'de yabancı yatırımların arttığı son yıllarda yabancı bankacılık payındaki artışın KOBİ'lere verilen kredilere etkisinin olup olmadığı ekonometrik olarak analiz edilmiştir. Çalışmada 2006-12 ile 2013-07 dönemi toplam bankacılık sektörü aylık zaman serisi verilerinden elde edilen kobi kredi, yabancı banka payı ve toplam kredi değişkenleri arasındaki dinamik etkileşimler VAR modeli çerçevesinde etki-tepki fonksiyonları ve varyans ayrıştırma yöntemleri ile analiz edilmiştir.

2. Yabancı Banka Girişlerinin Finansal Sistem ve KOBİ Kredi Davranışına Etkileri

Bu bölümde, KOBİ'lerin finansman özellikleri ve yabancı bankaların KOBİ'lere verilen kredilere yanı sıra faaliyette buldukları ülke ekonomisine ve finansal sisteme olan etkileriyle ilgili açıklamalara yer verilecektir. Genel açıklamalardan sonra yabancı bankaların etkilerini inceleyen çalışmalar uluslararası ve ulusal ayrımı yapılarak özetlenecektir.

2.1. KOBİ'lerin Finansman Şekli

Firmalar finansman kararlarında tamamen bağımsız değildirler. Kredi kurumlarının tutumlarını, ortakların tepkilerini, para ve sermaye piyasalarındaki gelişmeleri de dikkate almak durumundadırlar. Özellikle küçük ve tek sahipli firmalarda yöneticilerin alternatif finansman kaynakları arasında seçim yapmak olanağı son derece sınırlıdır. Küçük işletmeler, finansmanda büyük ölçüde sahip veya sahiplerinin sağlayabildikleri öz sermaye ile satıcı kredilerine dayanmak zorundadırlar (Akgüç, 2010, s. 510-512) Ancak KOBİ'ler genellikle düşük karlılıkla ve düşük öz sermaye ile çalışan, yeterli sabit varlığı bulunmayan riskli işletmelerdir. İç fon sağlayamayan KOBİ'ler sermaye piyasasına başvurma olanakları da sınırlı olduğundan banka kredilerine başvurmak zorundadırlar.

KOBİ'lerin dış borçlara dolayısıyla banka kredilerine bağımlılığı sermaye yapısı teorileri ile de açıklanabilmektedir. İlimli borç kullanımını mantıklı bulan dengele-

me teorisine göre vergilendirilebilir karı olan firmalar, vergi gelirleri finansal sıkıntı maliyetlerini dengeleyene kadar borç kullanmalıdır. Ancak KOBİ'lerin finansal sıkıntı durumunda maruz kalacakları maliyet daha yüksek olacağından daha az borç kullanmaları gerekmektedir. Finansman hiyerarşi teorisine göre firmalar finansman tercihlerini asimetrik bilgi, ters seçim, yanlış fiyatlandırma ve sinyal etkisi maliyetinden etkilene durumuna göre yapmaktadır. Bu teoriye göre firmalar öncelikle maliyeti düşük olan içsel fonu, ikincil olarak sinyal etkisi ve yanlış fiyatlandırma olasılığı düşük olan borçlanmayı tercih etmektedir. Dış finansman seçeneklerinden hisse senedi ihracı ise en son tercihtir. Düşük karlılığı olan firmalar yatırımlarını finanse etmeye yetecek iç fonları olmadığı için ve ilk sıradaki dış finansman kaynağı borç olduğu için borç kullanmaya yönelmektedir.

Para politikalarının kredi kanalı yoluyla reel ekonomilere etkilerini inceleyen Bernanke ve Gelbert (1995)'ne göre para politikası, kredi pazarında dış finansman primini iki olası yol ile etkilemekte olup bunlar bilanço kanalı ve banka kredisi kanalıdır. Bilanço kanalına göre borç alanın finansman pozisyonu dış finansman primini etkilemektedir. Para politikasının borç alanın dış finans primini etkilediği diğer yol banka kredisi kanalıdır. Birçok ülkede orta vadeli kredinin ana kaynağı olan bankalar, bilgisel problemlerin ve kredi pazarındaki diğer aksaklıkların üstesinden gelmek konusunda uzmanlaşmıştır. Banka kredilerinin arzı birtakım nedenlerle kesintiye uğrarsa borçlanmada bankaya bağlı olan firmaların (KOBİ'ler) tamamen krediden yoksun kalmasalar da yeni bir borç veren bulmak, kredi ilişkisi kurmak ve benzeri nedenlerle yüksek maliyetlere katlanacakları kesindir. Bu sebeple banka kredi arzında bir azalma dış finansman primini arttırarak reel aktiviteyi düşürme eğilimindedir. Bu bankalar kredi pazarındaki bilgisel problemin üstesinden gelmekte önemli bir rol oynamaktadır ve sonuç olarak birçok borç alıcı önemli düzeyde bankaya bağımlıdır (Bernanke ve Gelbert, 1995, s. 35- 40).

Para pazarı ve diğer kısa vadeli kredi kaynaklarına sahip olma eğilimi daha fazla olan büyük firmalar nakit akışlarındaki beklenmeyen bir düşüşe kısa süreli borçlanmalarını arttırarak tepki verebilirler. Buna karşılık küçük firmaların çoğu zaman kısa süreli kredi pazarına girişi daha sınırlıdır ve nakit akışı açıklarına, stokların tasfiye edilmesinden dolayı çalışma saatleri ve üretimin azaltılmasıyla yanıt verirler. Küçük firmalar kısa süreli borçlanmalarını arttıramazlar. Ayrıca büyük ve küçük firmalar arasındaki bu farklılıklar resesyon ve sıkı para dönemlerinde artabilmektedir (Bernanke ve Gelbert, 1995, s. 38-39).

2.2. Yabancı Banka Girişlerinin Ulusal Sisteme Etkileri

Yabancı bankalar birçok ülkede önemli bir konuma sahip olduğu için yabancı bankaların bir ülkeye girme nedenleri, girme şekilleri, finansal sektörün gelişimine ve borç verme istikrarına etkileri önem kazanmış ve finansal krizlerden sonra daha da önemli hale gelmiştir (Claessens ve van Horen, 2012, s. 2- 3; Bruno ve Hauswald, 2012, s. 1).

Birçok az gelişmiş ülkede rekabet eksikliği, yüksek kredi maliyetlerine ve sınırlı kredi erişimine yol açmaktadır. Bu ülkelerde yabancı banka girişi kredi arzını arttırarak verimliliği geliştirebilmektedir (Gormley, 2007, s. 26-27). Yabancı banka ile yatırım yapılan ülke arasındaki ekonomik entegrasyonu, hedef pazardaki pazar fırsatları, giriş sınırlamaları ve diğer düzenlemelerin tamamı yabancı girişinin şeklini ve zamanlamasını etkilemektedir. Gelişmiş ülkelerde yapılan birçok çalışma, ülkeler arasındaki entegrasyonun önemine, gelişmekte olan ülkelerde yapılan çalışmalar daha çok hedef ülkedeki kar fırsatlarının etkisine işaret etmiştir. Gelişmekte olan ülkelerde yabancı bankaların yerli bankalardan daha iyi performans göstermesi yönünde elde edilen bulgular, bu ülkelerde etkinlik arttırıcı yabancı banka akınının devam edeceğinin göstergesi olarak yorumlanmaktadır (Clarke ve diğerleri, 2003 s. 33-36)

Küresel kriz öncesi görüş birliği yabancı bankaların faydalarının maliyetinden fazla olduğu yönünde olmuştur. Özellikle yabancı bankaların; yerel rekabeti, borçlularının finansal ve ekonomik performansını ve finansal hizmetlere erişimi arttırdığı kabul edilmiştir. Genellikle yüksek yabancı banka varlığını; düşük finansal aracılık maliyeti, yüksek karlılık ve daha düşük zarar karşılığı ayırmak gibi finansal aracılığın artan kalitesi ile ilişkilendiren bulgular elde edilmiştir. Yabancı bankaların bu olumlu etkileri; yeni ve farklı ürünlerin tanıtılması, günümüz teknolojisinin daha fazla kullanılması ve know-how yayılması gibi olası faktörler ile açıklanmıştır. İlave olarak yabancı bankaların, düzenleme ve denetleme faaliyetlerinin gelişimi, şeffaflığın arttırılması ve yerel reformları kolaylaştırılması için hükümetlere baskı yapıcı bir rolü olduğu savunulmuştur (Claessens ve van Horen, 2012, s. 3).

Yabancı bankaların girişinin hedef bankacılık sisteminin gelişmesi üzerinde genellikle olumlu sonuçları olduğu genel düşünce olsa da bazı çalışmalar daha belirsiz sonuçlara varmıştır (Claessens ve van Horen, 2012, s. 4). Bilgi asimetrilerini dikkate alan teoriler, yabancı bankaların sadece en karlı yerel firmalara borç vererek bankalar arasında artan rekabetin aslında bazı firmaların krediye erişimini düşüreceğini göstermektedir (Gormley, 2007, s. 26-27). Yabancı bankaların iyi müşterileri topladığını ve kalan kredi havuzunun kalitesini düşürdüğünü gösteren çalışmalarca ortaya konan durum, ilişkiye dayalı borç vermenin önemli olduğu düşük gelirli ülkeler başta olmak

üzere tüm finansal hizmetler sistemine erişimi sarsabilmektedir. Aynı zamanda çalışmaların bir kısmı, ana bankanın şoklarının yabancı iştiraklerine aktarılabilmesi ve bunun borçlanmalar için negatif sonuçlar doğurabileceğini göstermiştir. Bu yüzden global finansal krizin başlangıcından buyana daha fazla çalışma, yabancı bankaların finansal istikrar riskine işaret etmiştir ve kriz süresince yabancı iştiraklerin yerel bankalara göre borçlarını daha fazla düşürdüklerini gösteren çalışmalar yapılmıştır. Buna rağmen global bankaların finansal stress dönemlerinde uluslararası sermaye pazarları aracılığı ile yabancı bağlı ortaklarını desteklediğini gösteren çalışmalar da bulunmaktadır (Claessens ve van Horen, 2012, s. 4- 5).

Yabancı bankaların finansal istikrara etkisi bir başka deyişle yabancı bankaların milli kredi arzında keskin dalgalanmalara sebep olup olmayacağı konusunda iki zıt görüş bulunmaktadır (Değirmen, 2011, s. 520). Araştırmacıların bir kısmı yabancı bankaların varlık ve borçlarında daha fazla çeşitlendirmeye sebep olmalarından dolayı daha düşük risk taşımaları dolayısıyla daha güvenilir bankacılık aktiviteleri göstererek yerel rekabetçilere yol gösterdiğini savunmaktadır. Yabancı bankalar daha rekabetçi koşullar yaratarak düşük maliyetli kredi sağlayarak milli kredi arzındaki dalgalanmaların azalmasına yardımcı olmaktadır. Yabancı bankalar herhangi bir kriz durumunda daha az kırılabilir olmaktadır ve yerel ülkenin bankacılık sisteminin şoklarına karşı direncini arttırmaktadır (Değirmen, 2011, s. 520; Çakar, 2003; European Central Bank Report, 2006, s. 12; Martinez-Diaz, 2007). Diğer görüşe göre yabancı bankalar yerel kredi taleplerindeki olası şoklara, çoğunlukla daha güvenilir yabancı firmalarla çalışmayı tercih ederek karşılık vermektedir. Yabancı bankaların milli bankacılık sisteminden geri çekilme maliyeti daha düşük olduğundan bu bankalar kriz dönemlerindeki şoklara daha duyarlıdır ve ülkeyi hızlıca terk edebilirler. Bu davranışları ile yabancı bankalar, yerel ekonominin kötüleşmesine ve finansal istikrarsızlığa sebep olabilmektedir (Değirmen, 2011, s. 520; Gormley, 2007, s. 26-27; Claessens ve diğerleri, 2001, Martinez-Diaz, 2007; Cull, Martinez, Peria, 2007)

Yabancı bankalar, finansal kriz dönemlerindeki istikrarsızlığı arttıran davranışları, geniş müşteri kitlesine hitap etme yerine kaliteli müşterilere yönelmeleri ve küçük ölçekli firmalara gerekli fonları sağlamada isteksiz davranmaları yönünden eleştirilmektedir (Ayaydın, Berberoğlu, 2010, s. 75; Yayla, Kaya ve Ekmen, 2005, s. 37). Beck, Demirgüç ve Peria (2010) 76 gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeyi kapsayan bir araştırmada üretim sektörü işgücünün yaklaşık % 60'ını KOBİ'lerin oluşturduğunu belirtmişlerdir. Bazı ülkelerde ve sektörlerde bu oranın daha yüksek olduğu ve KOBİ'lerin banka kredilerine bağımlılığı göz önünde bulundurulursa banka kredi arzındaki düşüşün KOBİ performansına ve yerel ekonomiye olumsuz yansıtacağı açıktır.

2.3. Uluslararası Çalışmalar

Goldberg, Dages ve Kinney (2002), 1994-1999 yılları arasında Asya Krizi süresince Meksika ve Arjantinde yabancı bankaların finansal sistemin istikrarına katkı sağladığını göstermiştir.

Claessens, Demirgüç-Kunt ve Huizinga (2001), 80 ülkenin 1988-1995 dönemine ait banka verisini kullanarak bankaların yabancı sahiplik artışının yerel bankaların karlılık ve faiz marjlarını düşürdüğü dolayısıyla banka müşterilerinin refahına ve bankacılık sisteminin işlerliğine katkı sağladığı sonucuna varılmıştır.

Berger, Klapper ve Udell (2001), 1998 yılı Arjantin bankacılık verileri ile büyük ve yabancı sahipli kurumların şeffaf olmayan KOBİ'lerle borç ilişkisi kurmada zorlandığını ve küçük firmalara daha az kredi vermeye meyilli olduğunu göstermiştir.

Clarke, Cull ve Peria (2002), gelişmekte olan ve geçiş ekonomisine sahip 36 ülkede, yaklaşık 3000 işletmenin 1999 yılı verilerini içeren çalışmada bu ülkelerdeki yabancı banka girişinin tüm büyüklükteki firmaların kredi erişimini kolaylaştırdığını bulmuştur.

Clarke, Cull, Peria ve Sanchez (2003), yabancı banka girişinin getiri ve risklerini gelişmekte olan ülkeler açısından teorik olarak incelediği çalışmalarında yabancı girişinin KOBİ'lerin krediye erişimine etkisinin net olmadığını belirtmektedir. Yazarlara göre yabancı bankalar portföylerinin daha küçük bir bölümünü KOBİ'lere ayırmaktadır ancak teknolojik gelişmeler yabancı bankaların bu sektöre daha rahat hizmet vermesine olanak sağlamaktadır.

Satta (2004), Tanzanya'da 1991-2001 dönemi verileri ile KOBİ'lerin yabancı bankalarca finanse edilme oranının yerel bankalardan düşük olduğunu göstermiştir.

Erdönmez (2004), 'in dört gelişmekte olan ülke (Brezilya, Arjantin, Meksika ve Malezya) üzerinde yapılan çalışmaları derleyerek vardığı sonuç, yabancı bankaların finansal sistemi güçlendirdiği ya da finansal krizlerin oluşmasını önlediğine ilişkin somut veriler bulamadığını şeklindedir.

Clarke, Cull, Peria ve Sanchez (2005), Latin Amerika Ülkeleri'nin 1998-2000 yılları verileri ile yaptıkları çalışmada yabancı bankaların küçük işletmelere daha az kredi verdiği ve banka küçüldükçe bu etkinin arttığı sonucuna varılmıştır.

Haas ve Naaborg (2005)'un, Orta Avrupa ve Baltık Ülkelerinde bulunan yabancı bankalar ve iştiraklerinin yöneticileri ile yapılan görüşmelere dayanan çalışma sonuç-

ları yabancı banka girişinin KOBİ finansmanında orta vadede pozitif etkisi olduğu yönündeki uygulamalı literatür sonucunu desteklemektedir.

Lopez ve Spiegel (2006), Japonya’da 1990’lı yıllarda yabancı aracılık faaliyetlerini inceleyerek yabancı bankaların kredi davranışının faiz oranları başta olmak üzere Japonya’nın ekonomik koşullarına daha duyarlı olduğu sonucuna ulaşmışlardır. 1990’lar boyunca Japonya’da yabancı bankaların verdiği krediler tutar ve oran olarak düşmüştür.

Gormley (2007), 1990’lı yıllarda Hindistan’da yabancı bankaların girişlerinin ardından sadece çok karlı firmalardan oluşan küçük bir grubu finanse ettiği, kredi arzını düşürdüğü ve düşüşün küçük firmalarda daha yüksek olduğunu göstermiştir. Bulgulara göre yabancı banka girişi küçük firmaların performanslarını olumsuz etkilemekte ve bilgi asimetrisini şiddetlendirmektedir.

Sengupta (2007), yabancı bankaların KOBİ’leri ihmal ederek daha çok büyük şirketlere yöneldiğini ve bu eğilimin gelişmekte olan pazarlarda daha güçlü olduğunu iddia etmiştir. Bu bulgu yabancı bankaların en kötü riski yerel bankalara bıraktığı (cream-skim veya cherry-pick) düşüncesini desteklemektedir.

Craig ve Hardee (2007), 1998 yılı Survey of Small Business Finances (SSBF)’de raporlanan 1650 firma verisini inceleyerek, banka büyümesi ile sonuçlanan konsolidasyonların küçük işletmelerin krediyi erişimini düşürdüğünü tespit etmişlerdir.

Detragiache, Tsel ve Gupta (2008), 1999-2002 yılları arasında Türkiye dahil düşük ve orta gelirli 60 ülkede yabancı bankalarca özel sektöre verilen kredi verilerini kullanarak, yabancı bankaların varlığının finansal sektöre etkilerini teorik bir model çerçevesinde incelemiştir. Çalışmada “kaymağını yemek” (cream-skimming) olarak ifade edilen model ile yerel bankaların kişisel bilgileri (soft information) gözlemede iyi oldukları durumda yabancı banka girişinin kişisel bilgiye duyarlı müşterilere zarar vereceğini göstermiştir. Yabancı banka katılımı yüksek olan ülkelerde özel sektör kredilerinin daha düşük olduğu ve yabancı bankaların daha az riskli kredi portföyüne sahip olduğu tahmin edilmiştir.

Detragiache ve diğerleri (2008) yabancı bankaların portföyünde daha az riskli ve daha düşük maliyetle yönetilebilen kaymak tabaka müşteriler yer alırken yerli bankaların portföyünde ise yönetimi daha zor ve pahalı olan küçük ve orta ölçekli şirketler kalmaktadır. KOBİ’lerin kredi maliyetlerini yükselten bu davranış, KOBİ’leri sistem dışına atılması ve kredi hacmini olumsuz etkilenmesine sebep olmaktadır (Öztrak, 2006)

Shen, Lu ve Wu (2009)'un 1997-2007 döneminde Çin'de 48 bankayı içeren çalış- ma sonucuna göre; yabancı banka girişi makro düzeyde temsil edilirse (yabancı ban- ka sayısının toplam banka sayısına oranı) yerel bankaların karlılığını arttırmaktadır. Yabancı banka etkisi mikro düzeyde (bankadaki yabancı stratejik yatırımın ortaklık oranı) temsil edilirse karlılığa ya da maliyete de etkisi olmamaktadır.

Beck, Demirgüç-Kunt ve Peria (2011)'nin 45 ülkeden 91 büyük bankanın anket verilerini kullandıkları çalışmada yabancı bankaların diğer bankalardan daha az KOBİ kredisi vermeye yöneldiği konusunda bir bulgu elde edilememiştir. Yabancı banka- lar KOBİ'lere ulaşabilmek için farklı borç verme teknikleri ve organizasyonel yapıları kullanmaktadır. Büyük ve yabancı bankalar, KOBİ finansmanında, kişisel bilgiye (soft information) dayalı borç verme yerine, kişisel olmayan bilgiye dayalı borç verme tek- nolojisinde (arms-length) ve merkezi organizasyon yapılarında önemli bir avantaja sahiptirler. Bu avantaj yabancı bankaların yerel bankalarla aynı düzeyde KOBİ kredisi verebildiği anlamına gelmektedir.

Claessens ve van Horen (2012) tarafından 1995-2009 yıllarında 137 ülke verileri ile yapılan çalışmada, yabancı banka varlığının kredi genişlemesi ile ilişkisinin orta ve yüksek gelirli ülkelerde önemli olmadığı ancak düşük gelirli ülkelerde ilişkisinin ne- gatif olduğu tespit edilmiştir. Finansal istikrar açısından yabancı bankaların 2009 yılı boyunca yerel kredilerini yerel bankalara göre daha fazla düşürdüğü ortaya çıkmıştır.

Bruno ve Hauswald (2012)'in, 22 gelişmiş ve 59 gelişmekte olan 81 ülkenin 1995- 2003 yılları verileri ile yaptıkları analiz bulgularına göre, yabancı bankalar krediye istikrarlı erişime ilave olarak borç vermenin bilgisel ve yasal engellerini hafifleterek sistematik bankacılık problemlerine çözüm getirmektedir.

Rokhim, Susanto (2013), Endonezya ticari bankalarının (115 adet) 2003-2008 dönemi verilerini kullanarak yabancı bankaların karlılık ve maliyet etkinliği açısından yerel bankalara göre daha üstün olduğu tespit etmiştir. Yabancı ortakların sektöre girişi rekabeti ve verimliliği artırırken iflas riskinin artışı da beraberinde getirmek- tedir.

Allen, Jackowicz ve Kowalewski (2013) çalışmasında 1994- 2010 yılları arasında Orta ve Doğu Avrupa Ülkelerinde faaliyet gösteren 400'den fazla ticari bankanın panel veri seti analiz edilmiştir. Analiz bulgularına göre, yabancı bankalar yerel kriz dönemlerinde finansal istikrara katkı sağlayabilirken, kendi pazarlarındaki bir kriz süresince yurt dışından istikrarsızlık ithal etme riskini arttırabilmektedir. Yerel banka- cılık krizleri esnasında, devlet bankaları kredilerini sınırlarken yabancı bankalar kredi

sağlamaya devam etmiştir. Global finansal krizler boyunca yabancı bankalar kredi tabanlarını düşürürken devlet bankaları genişletmiştir. Devlet bankaları yabancı bankaları ikame edebilmekte ve uluslararası şokların aktarımını sınırlayabilmektedir.

Bu bölümde incelenen çalışmaların özeti aşağıda 2 Tablo halinde sunulmuştur. Tabloda 1, yabancı bankaların finansal sisteme etkilerini inceleyen çalışma bilgilerine, Tablo 2 ise yabancı bankaların KOBİ'lere verilen kredilere etkisini inceleyen çalışma özetlerini içermektedir. Yabancı banka katılımını her iki açıdan da inceleyen birkaç çalışmaya her iki tabloda da ilgili sonuçlarını içerecek şekilde yer verilmiştir.

Tablo 1: Yabancı Bankaların Finansal Sisteme Etkilerin İnceleyen Çalışma Özetleri

Araştırmacılar	Dönem	Ülkeler	Sonuçlar (Finansal Sistem)
Goldberg, Dages ve Kinney (2000)	1994-1999	Meksika, Arjantin	Olumlu (istikrar, kredi arzı)
Claessens, D.Kunt ve Huizinga (2001)	1988-1995	80 ülke (GÜ, GOÜ)	Olumlu (verimlilik)
Clarke, Cull ve Peria (2002)	1999	36 GOÜ ve GE	Olumlu (kredi arzı)
Ayrıca Erdönmez (2004)	1990-2004	Brezilya, Arjantin, Meksika, Malezya	Net değil
Lopez ve Spiegel (2006)	1990	Japonya	Olumsuz (istikrar, kredi arzı)
Gormley (2007)	1988-2004	Hindistan	Olumsuz (kredi arzı)
Detragiache, Tressel ve Gupta (2008)	1999-2002	60 düşük gelirli ülke	Olumsuz (kredi arzı)
Shen, Lu, ve Wu (2009)	1997-2007	Çin	Olumlu (karlılık)
Claessens ve van Horen (2012)	1995-2009	137 ülke (GÜ, GOÜ ve AGÜ)	AGÜ olumsuz (kredi arzı)/ GÜ, GOÜ etkisi yok
Bruno ve Hauswald (2012)	1995-2003	81 ülke (22 GÜ, 59 AGÜ)	Olumlu (finansal sistem, kredi erişimi)
Allen, Jackowicz ve Kowalewski (2013)	1994-2010	Orta ve Doğu Avrupa	Olumlu-yerel kriz (istikrar)/ Olumsuz-global kriz
Rokhim, Susanto (2013)	2003-2008	Endonezya	Olumlu (verimlilik)

Not: GOÜ, gelişmekte olan ülke; GÜ, gelişmiş ülke, AGÜ, az gelişmiş ülkeleri ifade etmektedir.

Tablo 2: Yabancı Bankaların KOBİ'lere Etkisini İnceleyen Çalışma Özetleri

Araştırmacılar	Dönem	Ülkeler	Sonuçlar
Berger, Klapper ve Udell (2001)	1998	Arjantin	Olumsuz
Clarke, Cull ve Peria (2002)	1999	36 GOÜ ve GE	Olumlu
Satta (2004)	1991-2001	Tanzanya	Olumsuz
Clarke, Cull, Peria ve Sanchez (2005)	1998-2000	Latin Amerika	Olumsuz
Haas ve Naaborg (2005)	2005	Orta Avrupa/Baltık	Olumlu
Detragiache, Treset ve Gupta (2008)	1999-2002	60 düşük gelirli ülke	Olumsuz
Sengupta (2007)	2007	Teorik model	Olumsuz
Craig ve Hardee (2007)	1998	1650 KOBİ	Olumsuz
Gormley (2007)	1988-2004	Hindistan	Olumsuz
Beck, D.Kunt ve Peria (2011)	2007	45 ülke (91 banka)	Etkisi Yok

Not: GOÜ, gelişmekte olan ülke; GE, geçiş ekonomisi ülkelerini ifade etmektedir.

2.4. Türk Bankacılık Sektörü Üzerine Yapılan Çalışmalar

Yabancı banka yatırımları konusunda tartışılan önemli konular; yabancı sermayenin sektörde hangi düzeye kadar baskın olacağı, yabancı bankaların Türk ekonomisinin fırsatlarıyla ciddi bir şekilde ilgilenip ilgilenmeyecekleri ve yabancı bankaların KOBİ'lere kredi sağlayıp sağlayamayacağıdır (Değirmen, 2011, s. 517). TBS'ne yabancı katılımı açısından çok sayıda çalışma bulunduğunu ileri sürmek güç gözükmemekte olup yapılan çalışmalarda daha çok sahiplik yapısına ilişkin karşılaştırmalarda yabancı etkisine değinilmiştir. Yoğunlaşma, rekabet ve etkinlik üzerine yapılan çalışmalar toplu olarak değerlendirildiğinde yabancıların rolü hakkında çıkarım yapmak güçtür (Yayla, Kaya ve Ekmen, 2005, s. 20).

TBS'de yabancı katılımının etkilerini araştıran çalışmalardan dördü (Çakar, 2003; Yayla, Kaya ve Ekmen, 2005; Yağcılar, 2010; Değirmen, 2011) bu çalışmada incelenmiştir. Çakar (2003), yabancı bankaların kriz dönemlerinde küçülme eğiliminde olduğu savunurken, Değirmen(2011), 2001 krizinde yabancı bankaların kredi düşüşünün sebebi olmadığı sonucuna varmıştır. Çakar (2003) ve Yayla, Kaya ve Ekmen (2005) yabancı bankaların riski düşük büyük ölçekli firmalara yöneldiklerini tespit etmişlerdir.

Çakar (2003) yabancı bankaların Türk bankalarına göre daha az müşteriyle yüksek meblağlı işlemler yaparak müşteri seçimi riskine girmediklerini ifade etmiştir (Çakar, 2003, s.43). Bankaların kriz dönemlerindeki kredi yapısının bilanço değerlerine göre değerlendirildiği çalışmada yabancı bankaların kriz dönemlerinde küçülme eğiliminde olduğu tespit edilmiştir (Çakar, 2003, s.70).

Yayla, Kaya ve Ekmen (2005, s. 37) yabancı bankaların TBS'ne mikro ve makro

ölçekli olumlu ve olumsuz etkilerini 2002-2004 dönemi verileri ile incelemişlerdir. Çalışma bulgularına göre yabancı bankaların yerli bankalara göre daha çok kurumsal müşterilere yöneldikleri, türev finansal araçlar ve diğer taahhütlerde yoğunlaştıkları ve daha karlı çalıştıkları ifade edilmiştir. Yabancı bankalar düşük fonlama maliyetleri sayesinde sektördeki küçük paylarına rağmen sektörün diğer oyuncuları üzerinde rekabet baskısı yaratmaktadırlar. Bununla beraber, yabancı bankaların sektöre finansal yenilikleri getirdikleri ve dış piyasalara erişimi kolaylaştırdıkları düşünülmektedir.

Yağcılar (2010, s. 173-175), TBS'nin rekabet yapısını incelediği çalışmasında yabancı bankaların rekabet yapısına etkileri üzerine çıkarımlarda bulunmuştur. Çalışmada Türkiye'de yabancı banka girişlerinin rekabeti canlandıran bir unsur olduğu ifade edilmiştir. Türkiye'de kurulan yabancı bankaların, sermaye yapıları ve yüksek etkinlik düzeylerine bağlı olarak maliyetlerinin düşük olduğu ve bu faktörlerin sağladığı piyasa gücü ile yerli özel bankalara göre rekabetçi davranışlarının biraz daha atak olduğu ortaya çıkmıştır. Türkiye'de şube açan yabancı bankaların daha çok toptancı bankacılık alanında faaliyet gösteren, müşteri kitleleri sınırlı ve küçük ölçekli bankalar olmaları nedeniyle ülkedeki rekabet sürecine tam anlamıyla entegre olmadığı da belirtilmiştir.

Değirmen (2011), 1992-04 ila 2005-04 dönemi verileri ile yabancı banka girişinin Türk bankacılık sisteminde finansal sistem ve ekonomi açısından avantajlı olup olmadığını uygulamalı olarak incelemiştir. Yabancı banka girişinin Türk bankacılık sisteminin finans ve döviz krizlerini atlatmasındaki etkisi üzerinde durulan çalışma bulgularına göre kriz dönemlerinde yerel bankaların sermaye ve likiditeleri, faiz oranı ve döviz kuru değişikliklerine daha duyarlıdır. Yabancı banka katılımının sermaye üzerinde etkisi pozitif ancak likidite üzerinde etkisi negatiftir. Bu çalışmanın kredi büyümesi açısından vardığı sonuç, incelenen dönemde TBS kredilerinin büyüme oranının arttığı ve yabancı bankaların 2001 krizinde kredi düşüşünün sebebi olmadığı yönündedir. Kamu bankası kredileri 2001 krizden sonra düşüş göstermiş ancak özel ve yabancı banka kredileri yavaş bir artış göstermiştir. Bu hafif yükselişten yabancı banka iştirakinin kredilerde düşüşe neden olmadığı sonucuna ulaşılabilmektedir.

3. Türk Bankacılık Sektöründe Son Gelişmeler ve KOBİ'lere Etkileri

Bu bölümde TBS'de son yıllarda yaşanan gelişmeler ve KOBİ'lere etkileri incelenmiştir. Çalışmanın uygulama bölümünde analize dahil edilen verilerinin analiz dönemi (2006-12 ve 2013-07) gelişmelerine de bu bölümde yer verilmiştir.

1980-1997 yılları arasında finansal liberalizasyon, sektöre giriş konusundaki engellerin kaldırılması ve faiz oranlarının kontrol edilmesinden vazgeçilmesi, Türk bankacılık sistemine yeni yabancı ve yerli banka girişini özendirmiştir (Yayla, Kaya

ve Ekmen, 2005, s. 20). TBS; dışa açık, sektöre giriş ve çıkışların serbest, piyasalar üzerinde kamu müdahalelerinin en alt düzeyde olduğu bir yapıyı korumaktadır. Serbest piyasa ekonomisinin neticesi olarak TBS'ne yabancı katılımın artma potansiyeli devam etmektedir ve önümüzdeki dönemde yabancı bankaların sektör üzerindeki etkileri daha belirgin olabilecektir (Yayla, Kaya ve Ekmen, 2005, s. 37; Yağcılar, 2010, s. 174).

Türkiye'de Şubat 2001 krizinden sonra enflasyonu düşürmeye ve istikrarı sağlamaya yönelik olarak hazırlanan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı kapsamında; bankacılık sektörünün yeniden yapılanması, sağlam bir kamu maliyesi oluşturulması ve mevcut ekonomik yapının dönüştürülmesi için önemli yasal değişiklikler yapılmıştır (Seyidoğlu, 2003, s. 150). 2001 yılı Mayıs ayında uygulamaya konulan Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı faaliyetlerinin idari ve mali özerkliğe sahip BDDK tarafından yürütülmesi, sürecin etkinliğini arttırmıştır. Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması ile ilgili olarak BDDK'nın yasal ve kurumsal düzenlemeleri ile bankacılık sistemi daha sağlıklı bir yapıya kavuşturulmuştur. Bankacılık sistemi döviz açık pozisyonlarına, likidite ve sermaye yeterlilik rasyolarına çok sıkı sınırlamalar getirilmiştir. Sektörde sermaye yapılarının güçlenmesi, karlılığın artması şeklindeki gelişmelerle sisteme duyulan güven artmıştır. 2008 küresel krizinin Türkiye finans sektörü üzerindeki etkilerinin sınırlı kalmasının en önemli nedenlerinden biri 2001 krizinden sonra getirilen yeni düzenlemelerdir (BDDK, Çalışma Tebliği, 2009).

Türkiye'de bankacılık ve finans sektöründe 2001 krizi sonrası yaşanan gelişmeler Türkiye'yi yabancı yatırımcılar nezdinde cazip ülkelere biri konumuna getirmiştir ve günümüze kadar bankacılık sektöründe stratejik ve finansal amaçlı birçok yabancı yatırımı gerçekleştirmiştir. 2002-2012 yılları arasında Türkiye'de gerçekleşen birleşme ve satın alma işlemlerinin %23,2 lik kısmı olan 37 milyar ABD doları finansal hizmetler sektörüne aittir. Finansal hizmetler sektöründeki işlemlerin büyük kısmı ise yabancı yatırımcılarca mevduat bankalarına yönelik satın alma ve birleşme işlemlerinden oluşmaktadır. TBS'de 2005 yılında toplam banka sayısı 51, yabancı banka sayısı 17 iken 2013 yılında banka sayısı 49, yabancı banka sayısı 23 dür.

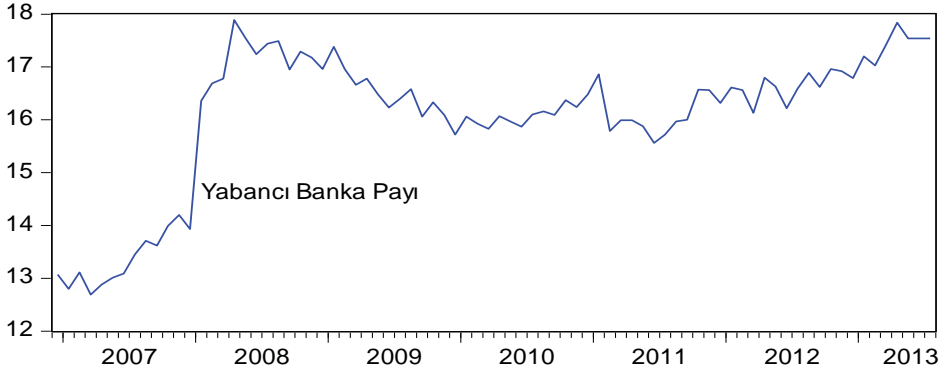
İnceleme döneminde yabancı bankaların aktif payını arttırdığı düşünülen bir takım stratejik satın alma işlemi ve bir yeni yabancı banka kurulduğu tespit edilmiştir. Satın alma ve birleşme işlemleri, hisse devri için BDDK karar tarihleri, fiili devir tarihleri ve yeni kurulan banka kuruluş tarihi; Ernst & Young birleşme ve satın alma işlemleri yıllık raporları, Borsa İstanbul şirket haberleri, Kamu Aydınlatma Platformu verileri ve BDDK verilerinden elde edilmiştir. Bu verilere göre, 2007-12 tarihinde ING Bank NV tarafından Oyak Bank'ın tüm hissesi satın alınarak ING Bank A.Ş. ünvanı ile yabancı banka statüsünde faaliyetine başlamıştır. MNG Bank'ın %91 hissesi 2007-

01 tarihinde Arap Bank ve Bank Med ortaklığına satılmış, 2010-07 tarihinde Bank Med hissesini %9 arttırmış olup banka ünvanını Turkland Bank olarak değiştirerek yabancı banka statüsünde faaliyetine devam etmiştir. 2012-04 tarihinde Burgan Bank A.Ş. tarafından Eurobank Tekfen A.Ş.'nin %99,26 hissesi satın alınarak Burgan Bank adı ile yabancı banka statüsüne geçmiştir. Ayrıca 2006-12 tarihinden önce ancak 2006 yılı içinde hisse satışları gerçekleşerek yabancı banka statüsüne geçen Finansbank ve Denizbank'ında yabancı bankacılık aktif payının artışında etkili olduğu düşünülmektedir. National Bank of Greece 2006-08 tarihinde %80,4 hissesini satın aldığı Finansbank A.Ş.'de 2008-09 da %9,7 hisse artışı yapmıştır. Denizbank A.Ş.'nin 2006-05 tarihinde Dexia Grubu tarafından satın alınan %99 hissesi 2012-06 tarihinde Sberbank Rossiye devredilmiştir. Finansbank ve Denizbank ile ilgili tarihler hisse devir sözleşmesinin yapıldığı tarihler olup aktif büyüklüklerinin yabancı banka kategorisinde raporlanma tarihi temin edilememiştir. 2012-09 tarihli BDDK kararı ile Odeo Bank A.Ş. yabancı banka olarak kurulmuştur. Bu gelişmelerin, inceleme döneminde yabancı bankaların aktif büyüklüğü açısından toplam bankacılık içindeki payının artmasında etkili olduğu söylenebilmektedir.

Bu çalışmada; Türk bankalarınca dağıtılan toplam kredi miktarı, toplam krediler içinde KOBİ'lere verilen krediler ve yabancı bankaların aktif büyüklük açısından toplam bankacılık sektörü içindeki oranına ait veriler analiz edilmiştir. TBS'de sermaye yapısının kamu, özel ve yabancı payı, BDDK'nın üç aylık Finansal Piyasalar Raporlarında sunulmaktadır. Bu raporlarda yabancı banka sermaye oranının, 2008 yılına kadar "yabancı sermaye payı" olarak, 2008 yılından itibaren "küresel sermaye payı" olarak ifade edildiği tespit edilmiştir. Bu çalışmada aynı anlama gelen yabancı sermaye payı (yabancı payı) ve küresel sermaye payı ifadelerinin her ikisi de kullanılmıştır.

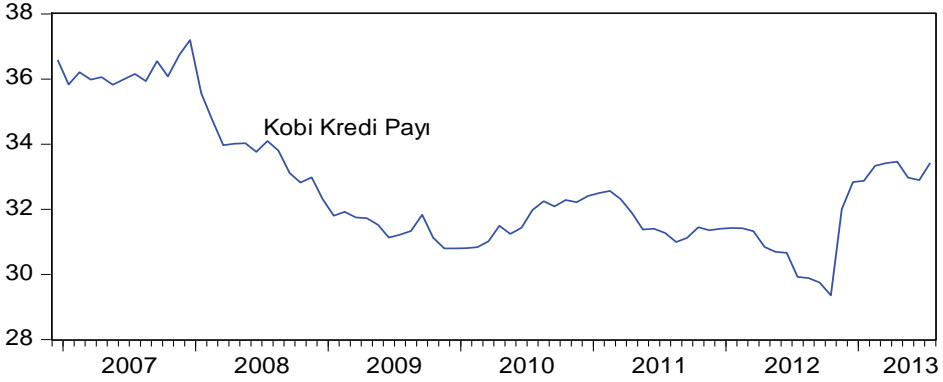
2006-2013 dönemi itibari ile TBS küresel sermaye oranı, KOBİ kredilerin toplam krediler içindeki payı ve toplam kredilerin büyüme hızında değişimler yaşanmıştır. Çalışmanın uygulama kısmına dahil edilecek değişkelere ait 82 aylık verilerin görünümü Grafik 1, Grafik 2 ve Grafik 3'de gözlenmektedir. Yabancı bankacılık aktif payı gelişimi 4 dönem halinde incelenirse, 2007-12 tarihine kadar sınırlı artış, 2007-12 ile 2008-04 arasında ani bir yükseliş, 2008-08 ile 2011-06 tarihleri arasında sınırlı bir düşüş ve durağanlık, 2011-06 sonrası ise tekrar yükseliş gözlemlenmektedir. Araştırma döneminde bankacılık sektörünce sağlanan toplam kredilerin büyüme hızında düşme ve KOBİ kredilerin toplam krediler içindeki payında ise belirgin bir azalma gözlenmiştir. Toplam kredi artış hızındaki düşüşte 2008 yılı küresel finansal krizinin ardından Türkiye'nin ekonomik koşullarında yaşanan gelişmelerin etkili olduğu düşünülmektedir.

Grafik 1: Yabancı bankaların bankacılık sektörü payı

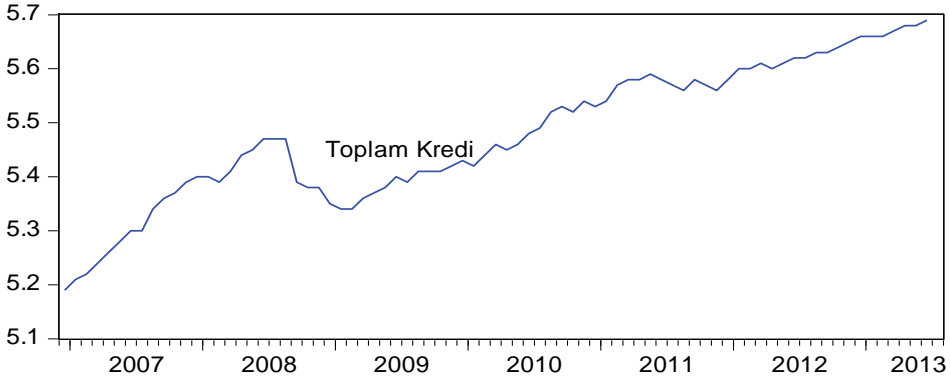
Not: Yabancı bankaların aktif büyüklük açısından toplam TBS içindeki oranına ait veriler BDDK aylık bülten verilerinden elde edilmiştir (www.bddk.org.tr).

Grafik 2: Toplam krediler içinde KOBİ payı

Not: Türk bankalarının dağıtılan toplam kredi miktarı toplam krediler içinde KOBİ'lere verilen kredilere ait veriler BDDK aylık bülten verilerinden elde edilmiştir (www.bddk.org.tr).

Grafik 3: Toplam kredi miktarı

Not: Türk bankalarının dağıtılan toplam kredi miktarı verileri BDDK aylık bülten verilerinden elde edilmiştir (www.bddk.org.tr).

Basel Komitesi tarafından Haziran 2004’de yayınlanan Basel II ve 2010-Eylül tarihinde yayınlanan Basel III düzenlemeleri, yabancı bankaların Türk bankacılık sistemi üzerindeki etkisini arttıracak ve bankaların KOBİ’lerle olan ilişkilerini şekillendirecek önemli gelişmelerdendir. Basel II düzenlemesi bankaların sermaye yeterliliği standartlarını yeniden düzenlemiş, risk yönetimini ön plana çıkararak risklerin ölçümünde gelişmiş tekniklerin kullanımını olanaklı kılmıştır. Basel II düzenlemesinin özellikle 2008 finansal krizinde gözlemlenen eksikliklerine ek düzenlemeler getiren Basel III düzenlemeleri ile sermayenin nitelik ve niceliğini arttırılmış, likidite ve kaldıraç oranlarına asgari seviyeler getirilmiştir.

Basel II, Türkiye açısından daha sağlam ve daha etkin bir bankacılık sistemi için sunulmuş bir olanak olarak değerlendirilmektedir. Ancak Basel II kriterlerini 2007 yılı başından itibaren uygulayan G-10 ve AB ülkelerinin bankaları, gelişmekte olan ülke bankalarına göre rekabet avantajına sahip olduklarından, gelişmekte olan ülke bankalarıyla birleşmeleri ve onları satın almaları şeklinde yaşanacak bir konsolidasyon sürecini başlatmıştır. Türkiye’de bu süreç yaşanmaktadır (Turgut, 2007, s. 41)

Risk odaklı sermaye yönetimi yanında risk odaklı kredi fiyatlamasını gerektiren Basel II düzenlemesi, bankalar ve KOBİ’ler arasındaki kredi ilişkilerini de etkilemektedir. Risk odaklı kredi fiyatlamasında kredi maliyetleri risk düzeyleri ile orantılı olacaktır. Kullandırılan kredinin türü, vadesi, teminatı ve firma kredi notu dahil çeşitli kriterler firmaların kullanacakları kredilerin fiyatına yansıtacaktır. Dolayısıyla iyi yönetilen, mali yapısı güçlü, kayıt dışı faaliyetleri bulunmayan, bilgi duyarlılığı düşük olan KOBİ’ler yüksek kredi almak suretiyle iyi şartlarda finansman olanaklarına erişim imkanına sahip olacaklardır.

Basel II kurallarıyla birlikte bankalar giderek artan biçimde kredinin geri ödenmesini ve teminatın sağladığı güvenceyi müşterilerinden elde ettikleri ayrıntılı veriyle analiz edeceklerdir. Bu analizlerin bankalarca gerçekleştirilebilmesi için firmalardan başta mali tablolar olmak üzere ilgili tüm verinin talep edilmesi gerekecektir. Bilançoları gerçeği yansıtmayan, verisi tutarlı olmaktan uzak ve söz konusu veriyi sağlayacak kurumsal yapıyı sağlayamayan firmaların bu noktada dezavantaj yaşayabileceği değerlendirilmektedir (Candan ve Özün, 2006, s. 441- 442).

Bugün yabancı bankaların TBS payındaki artış dikkate alındığında kredi kullanmak isteyen KOBİ’lerin Basel kurallarına uyum sağlamaları daha büyük önem kazanmıştır (Turgut, 2007, s. 41). Yabancı bankaların riski düşük büyük firmaları kredilendirme eğilimi ve Basel düzenlemelerinin risk odaklı kredi fiyatlaması ile KOBİ’lerin finansman sıkıntısının önümüzdeki dönemde de devam edeceği düşünülmektedir.

Türkiye’de KOBİ’ler; toplam işletmelerin %99,8’ünü, istihdamın %76. 7’sini oluşturmaktadır (KOSGEB faaliyet raporu, 2006, s. 26). Türkiye ekonomisi içerisinde çok önemli bir paya sahip olan KOBİ’lerin; rekabet gücü yüksek işletmeler haline getirilmeleri gerekmektedir (Turgut, 2007, s. 41). Rekabet avantajı sağlayabilen KOBİ’ler varlıklarını sürdürebilecek ancak bunu sağlayamayan işletmeler artan finansman sorunlarıyla uğraşmak zorunda kalacaklardır

4. Ekonometrik Analiz

Bu çalışmanın amacı TBS’ne küresel sermaye girişinin bankaların KOBİ kredi davranışına etkisini incelemektir. Çalışmada KOBİ kredileri ile yabancı banka payı ve toplam kredi düzeyinin arasındaki dinamik ilişkilerin incelenmesinde zaman serilerine dayalı VAR yönteminden yararlanılmıştır. Bu bölümde araştırmanın veri seti ve yöntemi hakkında bilgi verilerek analiz bulguları değerlendirilmiştir.

4.1. Veri Seti

Türk bankalarınca dağıtılan toplam kredi miktarı, toplam krediler içinde KOBİ'lere verilen krediler ve yabancı bankaların aktif büyüklük açısından toplam bankacılık sektörü içindeki oranına ait veriler BDDK aylık bülten verilerinden elde edilmiştir (www.bddk.org.tr). BDDK istatistiklerinde veriler bankaların uzmanlık alanlarına (mevduat, katılım, kalkınma ve yatırım) ve sahiplik yapılarına göre (yerli, kamu ve yabancı) alt sınıflar halinde elde edilebilmektedir. Türk Bankalarının KOBİ'lere verdiği kredi miktarı 2006 Aralık ayından itibaren raporlandığı için analiz dönemi 2006-12 ve 2013-07 arasındaki 82 aylık dönemdir. Bankacılık sektörünce dağıtılan toplam krediler, toplam krediler içinde KOBİ kredilerinin payı ve yabancı bankaların payı belirlenirken değerlerin dolar karşılığı kullanılmıştır.

KOBİ kredileri ağırlıklı olarak mevduat bankalarınca verilmesine rağmen bütün sektörün KOBİ'lere sağladığı kredi tutarını görebilmek için banka uzmanlık alanı ayrımı yapılmamıştır. 2006-12 ila 2013-07 dönemi arasındaki 82 aylık dönemde bankacılık sektöründe verilen toplam krediler içinde KOBİ kredilerin payı “kobi kredi (kobi kredi payı)” değişkenini ifade etmektedir. Aylık toplam kredilerin logaritmik tutarı “toplam kredi” değişkenini oluşturmaktadır. Toplam kredi tutarı, toplam kredilere etki edebilecek küresel kriz dahil diğer ekonomik faktörlerin etkilerini temsil etmektedir.

BDDK aylık bültenlerinde yabancı banka kategorisinde olan bankalar toplam hissesinin %50 den fazlası küresel sermayeli olan bankalardır. Yabancı bankaların aylık

aktif büyüklüğünün tüm sektöre oranlanması ile “yabancı payı (yabancı banka payı)” değişkeni elde edilmiştir. Uygulamalı çalışmalarda yabancı banka oranı, yabancı banka sayısının toplam banka sayısına oranı veya yabancı banka aktif büyüklüğünün toplam aktif büyüklüğüne oranı ile temsil edilmektedir.

Çalışmada küresel payı %50'nin üzerinde olan bankaların aktif payı, yabancı bankacılık oranı olarak analize dahil edilmiştir. TBS'de 2005 yılında toplam banka sayısı 51, yabancı banka sayısı 17 (küresel payı %50'nin üzerinde olan) iken 2013 yılında banka sayısı 49, yabancı banka sayısı 23'dür. 23 yabancı bankanın 10'u yabancı mevduat bankası, 6'sı yabancı banka şubesi, 3'ü katılım bankası ve 4'ü kalkınma ve yatırım bankasıdır. Buna rağmen sektörde küresel payı %50'nin altında ancak kredi davranışına etki edebilecek büyüklükte olan önemli bankalar yer almaktadır. Örneğin 2002 yılında Türk Ekonomi Bankası A.Ş. (TEB)'nin %50 hissesinin BNP Paribas'a satışının ardından TEB küresel sermayesi artmıştır. 2010-11 tarihinde ise TEB ve Fortis Bank A.Ş. birleşmiştir. 2012-12 tarihli BDDK Finansal Piyasalar Raporunda TEB küresel sermayesi %47,22 iken borsada işlem gören hisselerinin küresel payı %23,73 olup toplam küresel payı % 70,95 dir. Türkiye Garanti Bankası A.Ş.'nin 2005 ve 2010 yıllarında yaklaşık %25 hissesinin önce GE Capital'a satışı sonra el değiştirerek Banco Bilbao'ya satışı ile bankanın küresel sermaye payı %25 olmuştur ve borsa küresel payı %45,79 dur. Yapı Kredi Bankasının küresel payı %38,1 iken borsa küresel payı %20,5 dir. Örneklerde belirtilen nitelikteki bankaların yabancı banka sınıfında yer almamasından dolayı aylık veya daha sık frekansta verilere ulaşılamaması çalışmanın veri tedarik sürecinde küresel bankacılık payının belirlenmesine ilişkin bir kısıttır.

4.2. Kullanılan Yöntem

VAR modeli içsel değişkenler arasındaki dinamik ilişkileri bir önsel sınırlama olmaksızın tahmin etmek amacıyla Sims (1980) tarafından ekonomiye uyarlanmıştır. Sistem içindeki her bir içsel değişkenin sistemdeki tüm içsel değişkenlerin gecikmeli değerlerinin bir fonksiyonu olduğunu varsayan VAR analizi, genellikle birbirleriyle ilişkili zaman serilerinin oluşturduğu sistemleri tahmin etmek ve değişkenler arasındaki dinamik etkileşimleri analiz etmek için kullanılmaktadır (Gujarati, 2010). VAR sistemi içindeki değişkenlerin durağan olup olmaması gereği tartışma konusudur. Sims (1980), seriler birim kök içerse dahi farklarının alınmaması gerektiğini önermektedir ve bu konuda yaygın görüş, sistemdeki değişkenlerin gerçek bir veri yaratma sürecinden elde edilmesi yönündedir (Enders, 2004). İktisat kuramları, bazı değişkenler arasında uzun dönemde istikrarlı ilişkilerin olduğunu öngörmektedir ancak fark alma işlemi serilerin uzun dönemli dinamiklerini yok etmektedir. Uzun dönemli ilişkiler

araştırılmak isteniyorsa sahte regrasyondan kaçınmanın bir diğer yolu değişkenlerin eş bütünleşik olmasıdır (Nargeleçekenler, Sevüktekin, 2010). Eş bütünleşme, bir veya daha fazla değişkenin her bir değişken durağan olmasa bile doğrusal bileşimlerinin durağan olabileceğini vurgulamaktadır. Engle ve Granger (1987) durağan olmayan serilerde eşbütünleşme olması durumunda, hata düzeltme teriminin yer aldığı bir vektör otoregresif model (VEC) kullanmanın uygun olduğunu göstermiştir (Tarı, 2010).

Değişkenler arasında eş bütünleşme ilişkisini araştırabilmenin ön koşulu değişkenlerin bütünleşme derecelerini belirlemektir. Bu nedenle ilk olarak analize konu olan verilerin entegre derecelerini saptamak gerekmektedir. Entegre dereceleri belirlenen değişkenler arasında eş bütünleşme yoksa VAR, varsa VECM modeli çerçevesinde etki-tepki (impulse-response) ve varyans ayrıştırma (variance decomposition) gibi araçlar yardımıyla analiz yapılacaktır. Çalışmadaki ekonometrik analizler Eviews 7 paket programı aracılığı ile yapılmıştır.

4.3. Bulgular

Bu bölümde çalışmanın değişkenleri arasındaki dinamik etkileşimleri belirlemek için uygulanan VAR analizi aşamalarının sonuçları sırası ile birim kök sınaması, eşbütünleşme testi, etki-tepki analizi ve varyans ayrıştırma yöntemi şeklinde sunulmaktadır.

Oransal değişkenler olan kobi kredi payı ve yabancı banka payı ile logaritmik değişken olan toplam kredi büyüklüğü serilerinin durağanlık özelliklerinden önce deterministik özellikleri olan sabit, trend ve mevsimsellik bileşenlerinin bulunup bulunmadığı incelenmiştir. Serilerinin grafikleri, korelogramlarıyla kabaca görülen sonuçlar trend ve mevsim yapay değişkenleri ile test edilmiştir. Serilerin sabit ve trend içerdiği ancak mevsim etkisinin olmadığı tespit edilmiştir. VAR analizine trend değişkeni eklenmiştir.

4.3.1. Birim Kök Sınama Sonuçları

Entegrasyon süreci serilerin bütünleşme derecesini belirlemeyi gerektirdiği için öncelikle farklı birim kök testleri aracılığı ile değişkenlerin zaman serisi özellikleri araştırılmıştır.

Analiz serilerinin durağan olup olmadığını saptamak için uygulanan Dickey and Fuller (1979) (ADF), Phillips and Perron (1988) (PP), Kwiatkowski ve diğerleri (1992) (Kwiatkowski, Phillips, Schmidt and Shin-KPSS) birim kök sınama sonuçları Tablo 3

de sunulmuştur. Bu sonuçlara göre analiz verileri bir birim kök içermektedir, seviyede durağan değildir ve birinci farkları alındığında durağan olmaktadır. ADF ve PP testlerinin boş hipotezi birim kökün varlığını yani serinin durağan olmadığını ifade etmekte iken KPSS testinin boş hipotezi diğerlerinden farklılaşarak durağanlığı ifade etmektedir. Her ne kadar yabancı banka payı değişkeninin birinci farkı alınmış sabitli model için KPSS test sonucu %10 anlamlılık düzeyinde durağanlığı reddetse de, diğer testler düzey değerlerinin birim kök içerdiği ve birinci farkı alınmış verilerin durağan olduğu konusunda aynı sonuçları vermektedir.

Tablo 3: ADF, PP, KPSS Birim Kök Sınama Sonuçları

	Düzye		Birinci Fark	
	Sabit	Sabit ve Trend	Sabit	Sabit ve Trend
Kobi Payı				
ADF	-1.779	-1.046	-7.739***	-4.576***
PP	-2.066	-1.217	-7.767***	-7.911***
KPSS	0.725**	0.235***	0.316	0.046
	Düzye		Birinci Fark	
Yabancı Payı	Sabit	Sabit ve Trend	Sabit	Sabit ve Trend
ADF	-3.334**	-3.253*	-3.224**	-3.349*
PP	-2.153	-2.158	-10.391***	-10.438***
KPSS	0.491**	0.147**	0.145*	0.0953
	Düzye		Birinci Fark	
Toplam Kredi	Sabit	Sabit ve Trend	Sabit	Sabit ve Trend
ADF	-1.650	-3.165	-7.411***	-7.404***
PP	-1.568	-2.728	-7.532***	-7.530***
KPSS	1.163***	0.072***	0.118	0.086

Not: ***,**,ve * sırasıyla yüzde 1, 5 ve 10 anlam düzeylerini göstermektedir.

Sabitli model için kritik değerler; -3.517 (%1), -2.899 (%5) ve -2.587 (%10) ;

Sabit ve trendli model için kritik değerler -4.078 (%1), -3.468 (%5) ve -3.161 (%10)' dir

Augmented Dickey-Fuller (ADF) testinde uygun gecikme uzunluğu Akaike bilgi kriterine göre belirlenmiştir. Phillips-Perron (PP) testinde "Barlett kernel" yöntemi ve bant genişliği (bandwith) "Newey West bandwith" yöntemi kullanılmıştır. Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin (KPSS) testinde "Barlett kernel" yöntemi ve bant genişliği (bandwith) "Newey West bandwith" yöntemi kullanılmıştır.

Bankacılık sektörünce verilen toplam kredilerin 2008 yılı küresel krizinden sonra eğiminde yani artış hızındaki azalma bu değişkendeki yapısal kırılma olabilme ihtimaline işaret etmektedir. Değişkenler incelenen dönem içerisinde yapısal bir değişikliğe maruz kalmışlarsa, bu yapısal değişiklikleri dikkate almadan yapılan birim kök testleri yanıltıcı sonuçlar verebilmektedir. Bu sakıncayı gidermek için toplam krediler değişkeni için yapısal kırılmayı dikkate alan Perron (1989) testinin eğitimdeki kırılmayı dikkate alan B modeli uygulanmıştır. Perron (1989) yaklaşımı zaman serisinde tek bir noktada yapısal kırılma olduğunu ve bu kırılma zamanının bilindiğini varsayarak

sabitte kırılmayı, eğimde kırılmayı ve her ikisinde birden kırılmayı dikkate alan 3 model kalıbını analiz etmektedir (Nargeleçekenler, Sevüktekin, 2010). 2008-06 tarihli yapısal kırılma durumunda hesaplanan Peron modeli t-istatistiği (t_b) -2.850 dir. $\lambda = T_b / T = 19/61 = 0,31$ şeklinde hesaplanan nispi kırılma yansımasına göre %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyleri için kritik değerler (τ_b) sırasıyla -4.51, -3.87 -3,57 dir. Her üç anlamlılık düzeyinde de toplam krediler değişkeninin bir birim kök içerdiği hipotezi kabul edilmiştir.

4.3.2. Eş Bütünleşme Sınama Sonuçları

Analiz edilen değişkenler aynı mertebeden bütünleşiktir. Aynı dereceden bütünleşik olan seriler için yaygın olarak kullanılan Johansen ve Juselius (1988,1995) sınaması yardımıyla seriler arasında uzun dönem denge ilişkisi (eşbütünleşme) olup olmadığı incelenmiştir.

Johansen (1988,1995) eş bütünleşme yöntemi değişkenlerin içsel olarak kabul edildikleri VAR modelinden yola çıkarak, değişkenler arasında kaç tane eş bütünleşik vektör olduğunu test etmektedir. Yöntem serilerin aynı dereceden bütünleşik olma şartına dayanmaktadır ve VAR analizinde seçilen gecikme uzunluğuna oldukça duyarlıdır (Tarı, 2010). Dolayısıyla Johansen eş bütünleşme yönteminden önce modelin gecikme uzunluğunun belirlenerek, VAR tahminlerinin yapılması gerekmektedir.

VAR modeli için uygun gecikme uzunluğu Akaike, Final prediction error, Sequential modified LR test statistic ve Hannan-Quinn bilgi kriterlerinin ortak sonucuna göre 5 olarak belirlenmiştir. VAR (5) modelinin varsayımları test edilerek değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin olup olmadığı 4 gecikmeli Johansen eş bütünleşme testi ile incelenmiştir. Pantula prensibine göre seçilen Model 2, değişkenler arasında uzun dönemli bir adet eş bütünleşme vektörü olduğunu göstermiştir.

Tablo 4: Johansen Eş Bütünleşme Test Sonuçları (Model 2)

	Kobi kredi	Yabancı banka payı	Toplam Kredi
	-	- 2.105559	-3.963781
Standard error	-	(0.38525)	(3.39813)
t-stat (coef./std.error)	-	[5.465]***	[1.166]
Hata Düzeltme Katsayısı ECT(-1)	-0.040177 (-1.24255)	-0.055397*** (-2.37219)	-0.004301*** (-4.50051)

Not: Parantez içerisindeki değerler standart hataları, köşeli parantez içerisindeki değerler t-istatistiklerini göstermektedir. t-istatistikleri için kritik değerler 1.645(%10), 1.96(%5), 2.578(%1). t-stat, kritik değerden büyükse, anlamlılığı gösterir. ***, **, * yüzde 1, 5, 10 anlam düzeylerini göstermektedir. ECT(-1) hata düzeltme katsayısını ifade etmektedir.

Uygun modelin tahmin sonuçlarına göre normalize edilen entegrasyon katsayıları uzun dönem denge ilişkisini ifade etmektedir. Yabancı banka payının kobi kredilerine etkisi istatistiki olarak anlamlı ve negatif iken toplam kredinin kobi kredilerine etkisi istatistiki olarak anlamlı değildir. Eş bütünleşme ilişkisinde değişkenler arasındaki kısa dönemli istikrarsızlıkları gideren bir hata düzeltme mekanizması bulunmaktadır. Toplam kredi ve yabancı banka payı değişkenlerinin hata düzeltme katsayıları anlamlı düzeyde negatiftir. Kısa dönem dengesizlikleri toplam kredi ve yabancı banka payı üzerinden düzeltilmektedir. Yabancı banka payının denge tesis etme hızı daha yüksektir. Uzun dönem denge modeli aşağıdaki gibidir:

$$\text{Kobi Kredi} = -2.106 * \text{Yabancı banka payı}$$

VAR (5) modelinin otokorelasyon, değişen varyans ve istikrar koşulu testleri yapılarak sonuçları Tablo 5 ile raporlanmıştır. VAR modelinin bütün ters köklerin birim çemberin içerisinde olduğu ve istikrar koşulunu yerine getirdiği, hata terimlerinde otokorelasyon problemi olmadığı görülmüştür. VAR modeli hata terimlerinde değişen varyans olup olmadığını gösteren White değişen varyans testinde değişen varyans yoktur hipotezi %1 önem düzeyinde kabul edilmektedir. Normallik varsayımının ihlal edildiği görülmüştür. Genellikle zaman serileri regresyonlarında büyük örneklem analizleri için normallik varsayımından vazgeçilmektedir (Wooldridge, 2013, s. 400). VAR modelleri, fonksiyonel form içermeyip doğrusal olduğundan, tanımlama hatası incelemesi yapılmamaktadır (Tarı, 2010, s. 464).

Tablo 5: VAR (5) modelinin otokorelasyon, değişen varyans ve istikrar koşulu testleri

Modülüs*	Gecikme	LM Otokorelasyon Testi		Portmamteau Otokorelasyon Testi		White Değişen Varyans Testi	
		İstatistik	Olasılık	İstatistik	Olasılık	İstatistik	Olasılık
0.950615	1	5.5523	0.7837	-	-	230.2595	0.0308
0.950615	2	8.8083	0.4552	-	-		
0.906384	3	10.2287	0.3323	-	-		
0.906384	4	8.8464	0.4513	-	-		
0.831623	5	9.6925	0.3759	-	-		
0.831623	6	2.6382	0.9769	21.38953	0.1640		

Not: Breusch-Godfrey ardışık bağımlılık LM Testi, Portmamteau Otokorelasyon Testi ve White Değişen Varyans Testi sonuçları raporlanmıştır. Otokorelasyon aylık veriler için 12 lag ile otokorelasyon testi yapılmış ancak 6'sı raporlanmıştır.

Eş bütünleşik ilişkinin dinamik etkileşimlerinin analiz edilmesi için VECM'ne (vektör hata düzeltme modeli) dayalı etki-tepki ve varyans ayrıştırma yöntemlerinden faydalanılmıştır. 4 gecikmeli VECM (2) modelinin istikrar, otokorelasyon ve değişen

varyans varsayımları test edilmiş ve sonuçlar Tablo 6 ile sunulmuştur. VECM modeli hata terimlerinde otokorelasyon ve değişen varyans problemi yoktur. İstikrar testinde 2 birim kök içermekte olup diğer köklerin birim çember içinde olmasından dolayı istikrar sorunu olmadığı söylenebilmektedir (<http://www.stata.com/manuals13/tsvecintro.pdf>).

Tablo 6: VECM (2) modelinin otokorelasyon, değişen varyans ve istikrar koşulu testleri

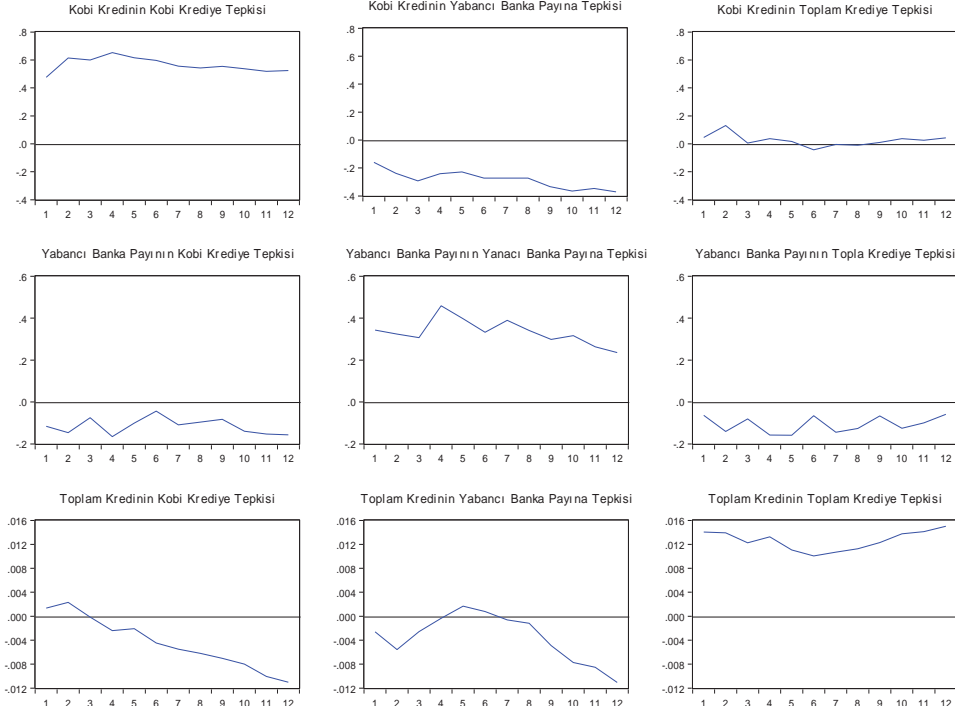
Modülüs*	Gecikme	LM Otokorelasyon Testi		Portmanteau Otokorelasyon Testi		White Değişen Varyans Testi	
		İstatistik	Olasılık	İstatistik	Olasılık	İstatistik	Olasılık
1	1	3.317	0.9570	-	-	101.4440	0.9998
1	2	7.112	0.6253	-	-		
0.902980	3	5.650	0.7743	-	-		
0.902980	4	12.559	0.1836	-	-		
0.898720	5	8.010	0.5331	14.2355	0.5812		
0.898720	6	3.904	0.9176	17.5211	0.8620		

4.3.3. Etki Tepki Analizleri

Çalışmada Johansen yaklaşımı kullanılarak kobi krediler ve yabancı banka payı arasında uzun dönemli ilişki saptanmış ve hata düzeltme mekanizmasının çalıştığı görülmüştür. Juselius (1999), Johansen yaklaşımının değişkenler arasındaki dinamik etkileşimlere dayanıyor olması nedeni ile yaklaşımdan elde edilen parametrelerin büyüklüğünün yorumlanamayacağını ifade etmektedir. Gujarati (2010) VAR modellerindeki tek tek katsayıların yorumu güç olduğundan bu tekniği uygulayanların genellikle etki-tepki fonksiyonunu tahmin ettiğini belirtmiştir. Bu fonksiyon, hata terimlerinde yaratılan dürtülere VAR modellerindeki bağımlı değişkenlerin tepkisini ortaya koymaktadır.

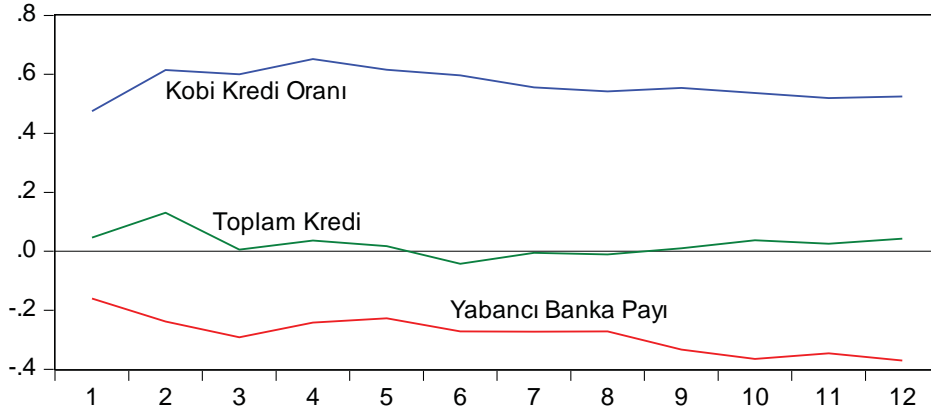
Bu bölümde zaman içinde değişkenler arasındaki dinamik etkileşimleri görmek için etki-tepki analizleri yapılarak her değişkene verilen bir standart sapmalı pozitif şok karşısında diğer değişkenlerin verdiği tepkiler incelenmiştir. Değişkenlerdeki değişimlerin, birbirleri üzerindeki etkilerinin boyutlarını ve dönem uzunluğunu belirleyebilmek için değişkenlerin sıralamasından etkilenmeyen Peseran ve Shin (1998)'in önermiş olduğu genelleştirilmiş etki-tepki fonksiyonlarından (generalized impulses) yararlanılmıştır. Genelleştirilmiş tepkiler yöntemi etki-tepki analizi sonuçları Grafik 4 ve Grafik 5'de sunulmuştur.

Grafik 4: Kobi Kredi, Yabancı Banka Payı ve Toplam Kredi Arasındaki Dinamik Etkileşimler

Not: Etki-tepki fonksiyonlarının hesaplanmasında genelleştirilmiş generalized impulse yöntemi kullanılmıştır.

Grafik 5: Kobi Kredi Payının, Kobi Kredi Oranı, Yabancı Banka Payı ve Toplam Kredi Şokuna Tepkisi

Etki- Tepki fonksiyonu grafiklerinde yatay eksen tepkinin süresini, dikey eksen ise tepkinin boyutunu göstermektedir. Grafiklerdeki çizgiler modelin hata terimindeki bir standart hatalık şoka, bağımlı değişkenin tepkisini belirtmektedir. Etki-tepki analizi grafikleri ile KOBİ kredi payına etki eden faktörün yabancı bankacılık payı olduğu, toplam krediler değişkeninin etkisinin durağan olduğu sonucuna varılabilmektedir.

KOBİ krediler kendi şoklarına pozitif yönde tepki vermekte ve bu pozitif tepkiler 4.ve 5. aydan sonra yavaşlamaktadır. KOBİ kredilerin yabancı banka payındaki bir birimlik şoka karşı verdiği tepki ise 5. aydan sonra artmıştır. İncelenen 1 yıllık süreçte yabancı banka payı artışı ilk 3 ay KOBİ kredi payını önemli düzeyde düşürmekte, 4. ve 5. aylarda sınırlı artışa yol açmakta, 7. ve 8. aylarda tepki durağanlaşmakta ve 8. aydan itibaren düşme tepkisi belirginleşerek devam etmektedir. Yabancı banka payındaki bir standart sapmalı pozitif şokun KOBİ kredilerdeki negatif etkisi 1 yıl boyunca devam etmiştir. Bankacılık sektöründe verilen toplam kredilerde dışsal bir şok nedeniyle KOBİ kredilerinin 1 ay sınırlı miktarda artış göstereceği ancak bu etkinin bir ay sonra azalarak şokun etkisinin durağan olacağı izlenmektedir.

Analiz sonuçlarına göre belirtilmesi gereken diğer nokta yabancı banka artışının toplam krediler üzerindeki etkisidir. Yabancı banka payında dışsal bir şoka sektörün kredi toplamının ilk 6 ay artış tepkisi verdiği 6 aydan sonra ise önemli düzeyde düşme tepkisi verdiği görülmektedir.

4.3.4. Varyans Ayırıştırma Sonuçları

Genelleştirilmiş etki-tepki grafiklerinin yorumlanmasının ardından her bir değişkenin değişim kaynağının ayrıştırılması için varyans ayırıştırma yapılmıştır. Varyans ayırıştırma analizi, değişkenlerin tahmin hata varyansının sistemdeki diğer değişkenlerin şoklarına ve kendi şoklarına bağlı olarak ortaya çıktığını gösterir. 12 dönemlik varyans ayırıştırma sonuçlarının yer aldığı Tablo 7' de çalışmanın 3 değişkeninin diğer değişkenlerden kaynaklanan etkileri görülmektedir.

Tablo 7: Değişkenlerin Varyans Ayrıştırma Sonuçları

	KOBİ			YABPAY			TOPLAM		
	Kobi	Yabpay	Toplam	Kobi	Yabpay	Toplam	Kobi	Yabpay	Toplam
1	100.00	0.00	0.00	11.34	88.66	0.00	0.93	2.61	96.46
2	99.08	0.18	0.74	15.11	82.08	2.81	1.78	7.73	90.49
3	98.02	1.04	0.94	12.37	85.44	2.18	1.29	6.97	91.74
4	98.51	0.76	0.72	12.47	85.21	2.31	1.74	5.38	92.88
5	98.68	0.63	0.69	10.98	86.16	2.87	1.95	4.65	93.40
6	98.05	0.78	1.17	9.66	87.86	2.47	3.66	4.10	92.23
7	97.74	1.01	1.25	9.32	88.03	2.64	5.75	4.14	90.11
8	97.44	1.22	1.34	9.12	88.13	2.74	7.81	4.46	87.72
9	96.79	1.86	1.35	9.02	88.53	2.55	9.66	7.48	82.86
10	95.92	2.80	1.29	9.78	87.54	2.69	11.17	12.35	76.48
11	95.29	3.45	1.26	10.92	86.36	2.71	13.34	16.76	69.89
12	94.58	4.21	1.21	12.15	85.24	2.61	14.94	21.93	63.14

Not: Tablodaki ilk sütun zaman dönemlerini, diğer sütunlar sırası ile her bir değişkenin kendisi ve diğer değişkenlerin etkisini gösteren varyans ayrıştırma sonuçlarını içermektedir.

KOBİ kredi oranının varyans ayrıştırma sonuçlarına göre hata varyansının ilk 6 ayda büyük ölçüde kendisi tarafından açıklandığı, 6. aydan sonra kendi etkisinin azaldığı ve yabancı bankacılık payının etkinliğinin arttığı, toplam kredi etkisinin de 6. aydan sonra belirginleştiği ancak durağan olduğu izlenmektedir. 12. dönemde KOBİ kredi payının hata varyansının %4.21'i yabancı kredi payı %1.21'i ise toplam krediler ile açıklanmaktadır. Varyans ayrıştırması, KOBİ kredi değişkeni üzerinde en çok yabancı bankacılık payı değişkeninin etkili olduğunu göstermiştir. Yabancı banka payı, KOBİ kredilerinin gelecek dönemler için öngörü hata varyansı içinde en büyük paya sahip değişkendir.

Etki-tepki ve varyans ayrıştırma analizi sonuçları birbiri ile uyumlu olacak şekilde yabancı katılımının KOBİ'lere verilen kredi oranına ilk aylarda sınırlı etkisinin olduğu, 6. aydan sonra KOBİ'lere verilen kredilerde belirgin bir düşüşe neden olduğunu göstermektedir. Toplam kredi arzına etki eden ekonomik faktörleri temsil eden toplam kredilerin, KOBİ kredi oranına etkisi düşüktür. Bu bulgularla KOBİ'lere verilen kredilerin toplam krediler içindeki payının düşüşünde yabancı bankaların aktif payındaki artışın etkisi olduğu ancak bu etkinin gecikmeli ortaya çıktığı sonucuna varılmıştır.

Araştırma sonuçları, analiz döneminde yabancı bankaların aktif büyüklüğünde meydana gelen değişmelerin şekli ile uyumludur. İncelenen dönemde yabancı stratejik yatırımlarla yabancı banka statüsüne geçen bankalar yanı sıra yeni kurulan bir yabancı banka bulunmaktadır. Stratejik hisse alımının ardından yeni yabancı ortakların kredi politikalarını değiştirme ve yeni kurulan bankanın müşteri portföyü oluşturma

süreçlerinin hemen gerçekleşmediği düşünülürse yabancı banka payının kobi kredi oranına gecikmeli yansımaları doğaldır. Bankacılık sektöründe gerçekleşen yabancı yatırımların kredi davranışına etkisi yatırımdan sonraki aylarda oluşmaktadır. Bu sonuçlar yabancı bankaların piyasanın daha az riskli ve kaliteli müşterilerine yönelerek bilgi duyarlılığı yüksek olan KOBİ'lere verilen kredileri azalttığı hipotezini desteklemektedir.

Analiz sonucunda belirtilmesi gereken diğer önemli nokta toplam kredilerde yabancı payının negatif etkisidir. Toplam kredilerin hata varyansında yabancı banka payının öneminin artarak devam ettiği ve 12.ayda %21,93'e ulaştığı görülmektedir. Bu bulgu yabancı katılımının toplam kredi arzı ve kredi istikrarı ilişkisi ile ilgili negatif bir işaret versede toplam kredi arzını etkileyen diğer faktörlerin kontrol edilmemesi nedeniyle bu konuda net bir yorum yapılamamıştır.

5. Sonuç

Yabancılar, yerel bilgiye sahip ve müşteri kapasitesi olan yerli bankalara yönelerek yerel uzmanlıkla ucuz fona erişme imkânını birleştirmeye çalışmaktadır. Yabancı banka girişleri gelişmekte olan ülkelerde finansal sistemin verimliliğini arttırsa da, yabancı bankaların risk alma davranışları veya yerel bilgi elde etmede dezavantajlı durumda olmaları onları piyasanın daha az riskli ve kaliteli müşterilerine yöneltebilmektedir. Yabancı bankaların kaliteli müşteriye yönelmeleri KOBİ'lerin sınırlı olan finansman olanaklarını daha fazla kısıtlamaktadır.

2001 yılından sonra TBS'ne olan yabancı ilgisi artmış ve günümüze kadar çok sayıda bankanın hissesi yabancı yatırımcılarca satın alınarak bir kısmı yabancı sermayeli banka statüsü kazanmıştır. Bu gelişmeler yabancı bankaların aktif büyüklüğü açısından toplam bankacılık içindeki payının artmasına yol açmıştır. Bu çalışmada bankacılık sektöründe yabancı yatırımların arttığı son yıllarda birçok uygulamalı çalışmanın ortak sonucu olan yabancı banka girişinin KOBİ kredi arzını düşürdüğü şeklindeki hipotez Türkiye açısından test edilmiştir.

Yabancı bankacılık payındaki artışın KOBİ'lere verilen kredilere etkisinin olup olmadığı 2006-2013 dönemi için analiz edilmiştir. Toplam krediler içinde KOBİ'lere verilen kredi oranı, aktif büyüklüğü açısından yabancı bankaların toplam bankacılık sektörü içindeki payı ve bankacılık sektörüncü verilen toplam kredilerden oluşan değişkenlerin aylık zaman serisi verileri VAR yöntemi ile analiz edilmiştir.

Bankaların KOBİ'lere kredi verme davranışında yabancı sermaye artışının etkisinin

araştırıldığı bu çalışmada analiz sonuçları bankacılık sektörünün yabancı sermayeleşmesinin özellikle 6. aydan sonra KOBİ kredi oranında düşüşe yol açtığını göstermektedir. KOBİ'lere verilen kredilerin toplam krediler içindeki payının düşüşünde yabancı bankaların aktif payındaki artışın etkisi olduğu ancak bu etkinin gecikmeli ortaya çıktığı sonucuna varılmıştır. Yeni yabancı ortakların kredi politikalarını değiştirme ve yeni kurulan bankanın müşteri portföyü oluşturma süreçlerinin hemen gerçekleşmediği düşünülürse yabancı banka payının kobi kredi oranına gecikmeli yansımaları doğaldır. Bankacılık sektöründe gerçekleşen yabancı yatırımların kredi davranışına etkisi yatırımdan sonraki aylarda oluşmaktadır.

Çalışma sonuçları, yabancı bankaların piyasanın daha az riskli ve kaliteli müşterilerine yönelerek bilgi duyarlılığı yüksek olan KOBİ'lere verilen kredileri azalttığı hipotezini desteklemektedir. Bu bulgu yabancı bankaların en kötü riskli yerel bankalara bıraktığı (cream-skim veya cherry-pick) düşüncesine inanmaya yöneltmektedir. Yabancı bankaların düşük maliyet avantajı, yüksek kaliteli müşteri elde etme başarısını arttırmaktadır. Yabancı bankaların karlı ve riski düşük olan çok uluslu ve büyük firmalara hizmet etmeyi tercih etmesi KOBİ'lerin fon kaynaklarını sınırlamaktadır. Yabancı bankaların iyi müşterilerini toplayarak kalan kredi havuzunun kalitesini düşürmesi tüm finansal hizmetler sistemine erişimi sarsabilmektedir.

KOBİ kredi arzındaki bu düşüş, yabancı bankaların bölgesel bilgileri elde etmede zorlanması, kişisel bilgileri elde etse de borç verme teknolojilerinde/risk değerlendirme sistemlerinde bu bilgileri kullanamaması ve riski yüksek firmalara kredi vermeyi tercih etmemesi ile açıklanabilmektedir. Yabancı bankalar yerel bilgileri elde etmede yerel bankalardan dezavantajlı durumda olabilir ancak Türkiye'de genellikle yerel uzmanlığı olan bankalara stratejik yatırım yapıldığı düşünülürse yabancı bankaların yerel bilgilere ulaşabilme imkanlarının çok sınırlı olmadığı söylenebilir. Bu sebeple yabancı bankaların kişisel bilgileri elde etme zorluğundan çok ilişkiye dayalı olmayan borç verme sistemlerinin elde edilen kişisel bilgileri değerlendirmeye uygun olmadığı söylenebilir. Bölgesel bilgileri elde edebilen ve kredi değerlendirme sistemlerine dahil edebilen yabancı bankalarda görülen düşük KOBİ kredi verme eğilimi ise riski düşük kaliteli müşterilere odaklanma tercihidir kaynaklanabilmektedir.

Türkiye'de BDDK çalışmaları, Basel düzenlemeleri ve yabancı banka katılımının kişisel bilgiye dayalı borç vermenin azaltılması dahil olmak üzere kurumsal kaliteyi arttırdığı söylenebilir. KOBİ'lerin finansman sorunlarına çeşitli teşvik programları ve sermaye piyasası düzenlemeleri ile çözüm getirilmeye çalışılmaktadır. Ancak KOBİ'lerin finansman sorunlarının, en azından bankacılık sistemi ve reel sektördeki

kalitenin arttırılması süresince, devam edeceği düşünülmektedir. Politika yapıcılara dış finansmana bağılılıkları yüksek olan KOBİ'lerin finansman sorunlarını kısa ve orta dönemde sınırlama potansiyeli olan yabancı bankaların kredi verme davranışı ile ilgili düzenleme yapması önerilebilmektedir.

Bundan sonra yapılacak çalışmalarda bankacılıkta küresel sermaye oranının KOBİ kredilerine etkisi kapsamında yerel ve yabancı bankaların kredi davranışlarında farklılaşmalar olup olmadığı banka bazında analiz edilebilir. Ayrıca bu çalışmanın analiz döneminde ortaya çıkan bankacılıkta yabancı sermaye artışının toplam kredilerdeki düşüşe etkisi, bankacılık sektörünce dağıtılan toplam kredilere etki eden diğer faktörler dikkate alınarak daha detaylı olarak incelenebilir.

Kaynakça

1. Allen, F.; Jackowicz, K. ve Kowalewski, O. (2013), "The Effects of Foreign and Government Ownership on Bank Lending Behavior During a Crisis in Central and Eastern Europe", Wharton Financial Institutions Center Working Paper, No: 13-25., <http://fic.wharton.upenn.edu/fic/papers/13/13-25.pdf> adresinden 05.05.2014 tarihinde erişim sağlanmıştır.
2. Akgüç, Ö. (2010)., Finansal Yönetim. Avcıol Basın Yayı (8.Basım). Çağaloğlu, İstanbul.
3. Ayaydın, H. ve Berveroğlu, M (2010), Bankacılık Sektörüne Yabancı Girişinin Türkiye Açısından Değerlendirilmesi , Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi, 1, Ocak
4. Beck, T., Demirgüç, A. ve Peria, M.S.M (2010), Foreign Banks and Small and Medium Enterprises: Are they really estranged?, <http://www.voxeu.org/article/foreign-banks-and-small-and-medium-enterprises-are-they-really-estranged?> Erişim Tarihi: 26.09.2013
5. Beck T, Demirgüç-Kunt A. ve Peria,M.S.M. (2011), Bank Financing for SMEs : Evidence Across Countries and Bank Ownership Types, Journal of Financial Services Reserarch, Nisan, 39 (1-2), 35-54
6. Bernanke, B.S. ve Gelbert, M. (1995) Inside the black box: The Credit Channel of Monetary Policy Transmission, Journal of Economic Perspective, 9(4), 27-48
7. Berger A.N., Klapper F.L. ve Udell,G.F (2001), The Ability of Banks to Lend to Informationally Opaque Small Business, Journal of Banking & Finance, 25, 2127- 2167
8. Bruno, V. ve Hauswald, R. (2012), "Real Effects of Foreign Banks", Digital Version, <http://www.ebrd.com/downloads/news/hauswald.pdf> adresinden 05.05.2014 tarihinde erişim sağlanmıştır.
9. Candan, H ve Özün, A. (2006), Bankalarda Risk Yönetimi ve Basel II, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, (2. Baskı), İstanbul
10. Clarke, G.R.G, Cull,R. Ve Peria, M.S.M. (2002), Does Foreign Bank Penetration Reduce Access To Credit In Developing Countries? Evidence From Asking Borrowers, Development Research Group, The World Bank, 1-34, Şubat

11. Clarke, G., Cull,R., Peria, M.S.M. ve Sanchez, S.M. (2003), Foreign Bank Entry: Experience, Implications for Developing Economies, and Agenda for Further Research, *The World Bank Research Observer*, 18 (1), 25–59
12. Clarke, G., Cull,R., Peria, M.S.M. ve Sanchez, S.M (2005), Bank Lending To Small Business in Latin America: Does Bank Origin Matter?, *Journal of Money, Credit and Banking*, 37(1), Şubat
13. Claessens, S., Demirgüç-Kunt, A. ve Huizinga, H. (2001), How Does Foreign Entry Affect Domestic Banking Markets, *Journal of Banking and Finance*, 25, 891-911.
14. Claessens, S. Ve van Horen, N. (2012), Foreign Banks: Trends, Impact, Financial Stability, *IMF Working Paper*, No: WP/12/10.
15. Cull,R. ve Peria, M.S.M (2007), Foreign Bank Participation and Crises in Developing Countries, *World Bank Policy Research Working Paper*, 4128, Şubat,
16. Craig, S.G. ve Hardee, P (2007), The Impact of Bank Consolidation on Small Business Credit Availability , *Journal of Banking & Finance*, 31, 1237-1263
17. Çakar, V. (2003), Yabancı Sermayeli Banka Girişleri ve Ulusal Bankacılık Sektörleri Üzerindeki Etkileri, *Uzmanlık Yeterlilik Tezi*, TCMB Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, Aralık, Ankara.
18. Değirmen, S. (2011), The Effects of Foreign Bank Participation on the Turkish Banking System and Crisis, *American Sociological Association*, 17(2), 515-531.
19. Detragiache, E, Treset, T. ve Gupta P., (2008), Foreign Banks in Poor Countries : Theory and Evidence, *Journal of Finance*, 63 (5), 2123-2160
20. Enders, W.(2004), *Applied Econometric Time Series*, 2. ed., USA: John Wiley & Sons Inc.
21. Erdönmez, P.A. (2004),Finansal Krizler Sonrası Gelişmekte Olan Ülkelerde Yabancı Bankalar, T.B.B, Bankacılık ve Araştırma Grubu, *Bankacılar Dergisi*, 51
22. European Central Bank Report on EU Banking Structures (2006), *European Central Bank*, Ekim
23. Ertuğrul, A. (2011), Yenilikçi Küçük İşletmelerin Finansmanı: Türkiye Uygulaması, *Yüksek Lisans Tezi*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Finans ve Bankacılık Ana

bilim Dalı, Kadir Has Üniversitesi, İstanbul

24. Goldberg L., Dages, B.G. ve Kinney D. (2000), Foreign and Domestic Bank Participation in Emerging Markets: Lessons From Mexico and Argentina, National Bureau of Economic Research Working Paper Series, Mayıs
25. Gormley, T.A. (2007), The Impact of Foreign Bank Entry in Emerging Markets: Evidence from India, *J.Finan.Intermediation*, 19, 26-51
26. Gujarati, D.N. (2010), Temel Ekonometri (Çev. Ümit Senesen ve Gülay Günlük Senesen), Yedinci Basım, İstanbul: Literatür Yayınları.
27. Haas, R. ve Naaborg,I. (2005),Does Foreign Bank Entry Reduce Small Firms'Access To Credit? Evidence from European Transition Economies, *DE Nederlandsche Bank NV* , Working Paper, No:050 / Ağustos
28. Juselius, S. (1999) ,Models and Relations in Economics and Econometrics, *Journal of Economic Methodology*, 6, 259–290.
29. Lopez, J.A. ve Spiegel, M.M. (2006), Foreign Bank Lending and Bond Underwriting in Japan During the Lost Decade, *Federal Reserve Bank of San Francisco*, Working Paper Series 2006-45, Kasım
30. Martinez-Diaz, L.(2007), Banking Sector Opening: Policy Questions And Lessons For Developing Countries, *Brooking Global Economy And Development*, Issue Brief 2007-02
31. Nargeleçekenler M. Ve Sevüktekin M. (2010), Ekonometrik Zaman Serileri Analizi, 3. Basım, Nobel Yayın, Ankara
32. Öztrak, F. (2006), Bankaların Yabancı Oluşunu Seyretmek, *Milliyet Gazetesi* ,13 Kasım 2006, <http://www.turkcebilgi.com/kose-yazisi/102007/bankalarin-yabanci-olusunu-seyretmek>, Erişim tarihi 24.09.2013
33. Pesaran, H.H. ve Shin, Y. (1998), Generalized İmpulse Response Analysis İn Linear Multivariate Models, *Economics Letters*, 58(1),17-29.
34. Rokhim,R. ve Susanto,A.P.(2013). The Increase of Foreign Ownership and its Impact on the Performance, Competition and Risk in the Indonesian Banking Industry, *Asian Journal of Business and Accounting*, 6(2), 137-154
35. Satta, T.A. (2004),The Influence of Foreign Bank Entry on Lending to Small

Firms in Tanzania, Policy Reform, 7 (3), 165-173

36. Sengupta, R. (2007), Foreign Entry and Bank Competition, Journal of Financial Economics, 84, 502-528
37. Seyidoğlu, H.(2003), Uluslararası mali krizler, IMF politikaları, az gelişmiş ülkeler, Türkiye ve dönüşüm ekonomileri, Doğuş Üniversitesi Dergisi, 4(2),141-156
38. Shen, C.H.; Lu, C.H. ve Wu, M.W. (2009), Impact of Foreign Bank Entry on the Performance of Chinese Banks, China and World Economy, 17(3), 102-121.
39. Sims, C.A. (1980) , Macroeconomics and Reallity, Econometrica, 48(1), 1-48
40. Tarı, R. (2010), Ekonometri, 6.baskı Umuttepe Yayınları, Kocaeli
41. Turgut, A.(2007).Bankalar ve KOBİ'ler için Dönüm Noktası: Basel II Standartları, Karamanođlu Mehmetbey Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 29-44, <http://dergi.kmu.edu.tr/userfiles/file/aralik2007/PDF/2.pdf> adresinden 05.05.2014 tarihinde erişim sağlanmıştır.
42. Wooldridge, J.M. (Ed) (2013). Ekonometriye Giriş 1, Modern Yaklaşım. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık (E.Çađlayan, Ed) (Orijinal Baskı,2009,4.ed), ISBN:978-605-133-375-5
43. Yağcılar, G. (2010), Türk Bankacılık Sektörünün Rekabet Yapısının Analizi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Isparta
44. Yayla, M., Kaya, Y.T. ve Ekmen, İ. (2005), Bankacılık Sektörüne Yabancı Giriş: Küresel Gelişmeler ve Türkiye, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Araştırma Dairesi Çalışma Raporları, No: 2005/6, Eylül.
45. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Finansal Piyasalar Raporları (2006-2012) , <http://www.bddk.org.tr>
46. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Çalışma Tebliği (2009) Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi, 29.12.2009
Ernst &Young, Birleşme ve Satın Alma İşlemleri Raporları (2002-2012)
<http://www.stata.com/manuals13/tsvecintro.pdf>
<http://ebulten.bddk.org.tr/AylikBulten/Basit.aspx>
<http://www.bddk.org.tr>

<http://www.borsaistanbul.com>

<http://www.tbb.org>

<http://www.kap.gov.tr>

KOSGEB 2006 Yılı Faaliyet Raporu (2007)